

דפי מקורות

עיקרים יא – יג

שכר ועונש

- פנימי -

תוכן עניינים

2	תוכן עניינים
3	שיטת הרמב"ם
3	הקדמת הרמב"ם לפרק חלק
9	עיקרים י"א - י"ג בעיקרים [תרגום הרב קאפח]
10	רמב"ם הלכות תשובה פרק ח - י
18	לשמה ושלא לשמה במשנת הרמב"ם
18	שו"ת הרמב"ם סימן תנה
19	תכלית האדם במשנת הרמב"ם
19	הקדמה לפירוש המשניות (מהדורת שילת אות ו' - ז')
22	אגדות חז"ל במשנת הרמב"ם (שלש כתות)
22	הקדמה לפירוש המשנה אות ה' (מהדורת שילת)
24	ספר מורה הנבוכים פתיחה
24	ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק מג
25	חומרת המצוות לפי שכרם
25	משנה מסכת אבות פרק ב משנה א
25	פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק ב (תרגום הרב קאפח)
25	מורה נבוכים חלק ג פרק מא (תרגום שוורץ)

שיטת הרמב"ם

הקדמת הרמב"ם לפרק חלק

[סנהדרין פרק י' משנה א']

הקדמה לפרק חלק

קכט

וכת שניה תאמין ותחשב, כי הטובה המיחלח אמנם היא ימות המשיח, מהרה יגלה, ושבתאותו הזמן יהיו בני האדם כלם מלכים תמידים, ויעצמו גופותיהם, וישיבו הארץ ללה לעד. ואותו המשיח יחיה לפי מהשבתם כגנח הבורא, יתרום שבתו, ושבתותו הזמן תצמיח הארץ בגדים ארוגים, ולחם אפוי, ונמנעות רבות כאלו. והרעה היא, שלא יהיה האדם כמותו הזמן, ולא יזכה לראותו. ויביאו ראיה על זה גם כן במאמרים רבים מצויים לחכמים, ובכתובים מן המקרא, יסכימו פשיהם לשיענם או לקצתה.

וכת שלישית חשב, כי הטובה המיחלת היא חגית המתים, והוא שיחיה האדם אחר מותו, ויחזור להיות עם בני ביתו וקרוביו, יאכל וישתה ולא ימות עוד. והרעה – שלא יחיה. ויביאו ראיה על זה גם כן במאמרי חכמים, ובקצת פסוקים במקרא, יאותר לזאת הטענה.

וכת רביעית חשב, כי הטובה אשר נזכה לה בקיום המצוות, היא נחת הגוף, ומלוי המקוות העולמיות בעולם הזה, כטוב הארץ, ורב המזון והבנים ואריכות הימים, ובריאות הגוף, והבטחון, והיות המלכות קרובנו, והכניענו את אויבנו. וכי הרעה אשר תמצאנו אם נעבר – הפך אלו הענינים, כמצב שאנו בו בזמננו זה, וזמן הגלות. ויביאו ראיה, לפי מהשבתם, בכל כתובי החזרה בברכות ובקלות וזולתו, ובכל היעודים המצויים במקרא.

וכת חמישית, והיא הרב, חסר בין אלו הדברים כלם, ותאמר כי המיחל הוא שיבוא המשיח, יחיה המתים, ויכנסו לגן ועדן, ויאכלו שם וישתו, ויהיו בריאים כמי השמים על הארץ.

ואמנם זה החודש הנפלא, רצוני לומר: העולם הבא – מעט תמצא בכלל מי שיעלהו על דעתו, או יחשב בו, או יקח זה העקר, או ישאל על זה השם על איזה דבר הוא נופל, והאם הוא התכלית, או אחת מן הדעות הקודמות היא התכלית, ויבדיל בין התכלית ובין הסבה המביאה אל התכלית. ולא תמצא כלל מי שישאל בזה או ידבר בו, ואמנם ישאלו בני האדם כלם, הקמון והיחידים? היאך יקמו המתים, עמים או לבושים? והאם באותם הכגדים בעינים אשר נקברו בהם יקומו, ברקמתם וצירם ופי תפירתם, או כמלוש שיכסה אותם בלבד? וכאשר יבוא המשיח, האם ישנה בין העשיר והעני, או יהיה בימיו זמן וחלש? והרבה מאלה השאלות בכל עת.

7. א. וק: הסופרים. אך מילולית: הידיעות, או: ההודעות, והכוונה ליעודים, עי' להלן פסקה ה'.
8. הרמב"ם עקבות ר"ש אבן תיבון, עי' שמונה פרקים פ"ד, והערה 22 שם. 9. = המיוחדים, תלמידי החזרות עי' תשובה י'

הנה, כת אחת תאמין, כי הטובה אמנם היא גן ועדן, וכי הוא מקום שיאכלו בו וישתו מבלי עמל גוף ומבלי יגיעה, וישירו בו בתים מאבנים יקרות, ומצעות משי, ונהרות מושכי יין ושמים טובים, והרבה מזה המין. וכי הרעה – גיהנם, וכי הוא מקום יוקד אש, ישרפו בו הגופות, ויתענו בו בני אדם כמיני עניי יאריך באורם. וזו הכת תביא ראיה על זאת האמונה במאמרים רבים ממאמרי החכמים עליהם השלום, אשר – תייד – יאותר פשיהם לשיענם, או לרבה.

1. ישעיהו ס, כא. 2. תיקנו לפי נוסח המקרא (כ"ה גם בכתר ארם צובה שעליו ספר הרמב"ם).
3. בכה"ל: ואמר, ואם אין זו ט"ס – הרי זה כתיב חסר (במלא וחסר אין עקביות בכתיב-היד), וברור שצריך לקרוא בחולם, ככלל נוסחאות המשנה. שמת טו, כו. 4. 'אותות' היא צורת הריבוי של 'אות' (גם כמובנה הלשוני של המלה), וכך כותב הרמב"ם בכל מקום. וכ"ה בעוד כ"י עתיקים. 5. כלומר: האנשים המאמינים בחזרה (ואין הכוונה לחכמי החזרה דוקא). 6. כך בכתיב-היד, וכן עוד פעמים להלן. עי' ברכות לה: "גן לחוד ועדן לחוד".

הקדמה לפרק חלק

קלא

(ב) ואחר, המעין, הבן ממני זה הפסל, ואן תכין לבך לשמע דברי בכל זה. שיה כנפשו כי נער קטן הוכא אל מלמד ללמדו התורה. וזה טוב גדול לו, למה שישג לו מן השלמות. אלא שהוא, למעט שניו וקלישת שכלו, לא יבין ערך זה הטוב. ולא מה שיביארו אליו מן השלמות. ולפיכך יכרח המלמד, אשר הוא יותר שלם ממנו, לזרזו על הלמוד כדבר האהוב אצלו למעט שניו, ויאמר לו: למד, ואתן לך אגוזים או מאנים, או אשלם לך חתיכת סכר. וילמד וישתדל לא לעצם הלמוד, לפי שהוא לא ידע לו ערך, אלא כדי להשיג אותו המאכל. ואכילת אותו המאכל יותר חשובה אצלו מן הלמוד ויותר טובה בלא ספק. ולפיכך יחשב הלמוד לעמל, וליגיעה שהוא יגע בה, כדי להשיג בזאת היגיעה אותה התכלית האהובה, והיא אגוז אחד או חתיכת סכר. וכאשר יגדל, ויתחזק שכלו, ויקל בעיניו אותו הדבר שהיה מחשיבו מקדם, ויחזר להחשיב זולתו, יעוררו שוב חשקו באותו הדבר היותר חשוב אצלו, ויאמר לו מלמדו: למד ואקנה לך מנעלים יפים, או בגד כחאר קנה וכו'. וישתדל אוי גם כן לא לעצם הלמוד, אלא לאותו המלבוש. ואותו הבגד חשוב בעיניו מן התקנה, והוא תכלית הלמוד. וכאשר יהיה יותר שלם בשכלו, ויקל בעיניו זה הערך גם כן, יעורר חשקו כמה שהוא יותר מזה, ויאמר לו מלמדו: שנו זאת הפרשה או זה הפרק, ואשלם לך דינר או שני דינרים. וילמד שוב וישתדל כדי לקבל זה הממון. וקבלת הממון נכבדת אז אצלו מן הלמוד, לפי שתכלית הלמוד אצלו אז – לקבל הזקב אשר הבטח לו. וכאשר יהיה מבחין יותר, ויקל בעיניו זה הערך גם כן, וידע שהוא ערך נקלה יעורר חשקו כמה שהוא יותר מזה, ויאמר לו: למד כדי שתהיה רב ודגל, יגדלוך בני אדם ויקומו מפניך, ויקמו צווייך, יגדל שמך בתיך ולאחר מותך, כמו פלוני ופלוני. וילמד וישתדל כדי להשיג זאת המדרגה, ותהיה התכלית אצלו שיגדלוהו בני אדם וינשאוהו וישכחוהו.

וזה כלו מגנה. ואמנם צריכים לזה בגלל חלשת שכל האדם, אשר ישים תכלית התקמה דבר אחר זולת התקמה, ויאמר: למה אלמד זאת התקמה, אם לא כדי להשיג בה מה שהוא הגיה לפי האמת? וזה הוא אצל התקמים "שלא לשמה", כלומר שהוא יקום המצוות ויעשו, וילמד וישתדל, לא לזה הדבר בעצמו, אלא לדבר אחר. וההיריון התקמים עליהם השלום מזה, ויאמרו: "לא תעשם עשרה להתגדל בהם ולא מקרדם לחפר בהם", ירמוזו למה שבארתי לך, שלא ישים תכלית התקמה לא שיגדלו אותו בני אדם, ולא שירויח ממון, ולא יקח לו דת ה' לפרנסה, ולא תהיה אצלו תכלית התקמה אלא ידיעתה בלבד. וכן אין תכלית האמת אלא שידע שהיא אמת.

1. אך כן, במקור הערבי מופיע כסוי-פניתי, שתרוממו המילולי: הוי זהו! 2. סיום המשפט הוא כמובן הערכתו של הרמב"ם עצמו. ואי הוסיף מילים משלו לשם הבהרה. 3. ברכת יו' ועוד. 4. אבות ד', 5. הגירסה בכתב-ידים שם (מלחמתי): לאלל מן. ומעניין שהיה רגילה על לשון הרמב"ם גירסה אחרת.

קלב

הקדמות הרמב"ם

והמצוות אמת, ולפיכך תכליתו – קיומו. ואין מתר לאדם השלם שיאמר: אם אעשה אלו הטובות, ואחזק מאלו הרעות, אשר הזהיר ה' מקו, מה גמול אקבל? לפי שזה כאמר הנער: אם אלמד, מה ישלם לי? ויאמר לו: דבר פלוני. לפי שאנחנו, כאשר נראה חלשת שכלו, אשר לא יבין זה הערך, ויבקש לתכלית תכלית – נשיבהו כפי סכלותו, "ענה פסיל פאולתו".⁶ וכבר הזהירונו החכמים מזה גם כן,⁷ רצוני לומר: משום האדם תכלית עבודתו וקיומו המצוות – דבר מן הדברים, והוא מאמר החסיד, השלם, המשיג האמתות, אנטגנס' איש שוכו:⁸ "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, הו"ו כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס". ואמנם רצו בזה, שיאמין באמת לעצם האמת. וזה הוא הענין אשר יבטאוהו ב"עובד מאהבה".⁹ ואמרו, עליהם השלום!¹⁰ "במצותיו חפץ מאד".¹¹ אמר ר' אלעזר: במצותיו, ולא בשכר מצותיו". ומה גדולה זאת הראיה ומה מכבדת היא, והיא ראיה ברורה על מה שקדם לנו מן המאמר. וגדול מזה אמרם בספר¹²: "שמה תאמרו: הריני למד חורה בשביל שאהיה עשיר, בשביל שאקנה רב, שאקבל¹³ שכר בעולם הבא? תלמוד לומר: 'לאהבה את ה', כל שאדם עושין לא תעשו אלא מאהבה". וכבר התבאר זה הענין, והתאמת שהוא כונת התורה ויסוד אמונת החכמים, ולא יתעלם ממנו אלא סכל, פתי, כבר קלקוהו והשחיתוהו מחשבות השטות והדמיונות הפחיתים. וזו היא משלת אברהם אבינו, שהיה עובד מאהבה,¹⁴ ואל הדרך הואת צריקה להיות ההתעוררות.

ולפי שידעו החכמים, עליהם השלום, שזה הענין קשה מאד, ואין כל אחד משיגו, ואם ישיגו – לא יסכים עמו בחלקה, ולא יחשבוהו אמונה אמיתית: לפי שהאדם לא יעשה מעשים, אלא כדי שישג בהם תועלת או ירחיק נזק, ואם לאו – יהיה פעלו זה הבלי.¹⁵ ואין יאמר לבעל התורה: עשה אלו המעשים ולא תעשם, לא לראה מענש ה', ולא לתקות גמולו – זה קשה מאד, לפי שלא כל בני האדם נשיגו האמתות, והיו כמו אברהם אבינו. ולפיכך התירו להקמו שישארו על אמונתם מעשית הטובות לתקות הגמול, והתחזקו מהרעות לראת הענש, ויזרזו על זה, ויחזקו רצונותיהם בו, עד שישג המשיג, וידע האמת והאפן השלם מה הוא, כמו שנעשה בנער קעת הלמוד, כאשר משלנו. ותפשו על אנטגנס איש סוכי¹⁶ על שפרש בהקמו מה שפרש, ואמרו

6. משלי כו, ה. 7. כלומר: לא רק מעשית התורה קרדום לחפור בה בידי אדם, כגון לפרנסה, אלא גם מציעיה לשכר חיצוני עליה מאלו ה'. ולהלן: "גדול מזה" וכך – אפילו לא לשם קבלת שכר רוחני בעולם הבא, ע' בבבאורנו. 7. מנוקד בכתב-ידים (בפחת תחת הני השניה, אך אין בכח"ה הבלתי עקבית בין פחת למצמ). 8. אבות א, ג. 9. בכח"ה שם: אלא הווי נראה שנשמט כאן כ"ס"ס. 10. סוטה ה, ה, ועוד. 11. עבודה זרה יט. 12. חלילים קיב, א. 13. מילולית: בנוסח (או: בלשון) ספרי. 14. אולי נשמט כ"ס"ס לפני שאקבלי: בשביל. 15. סוטה לא. 16. "פעולת הוהב היא הפעולה אשר לא יכוון בה תכלית כלל" (מדי"ג פכ"ה). 17. כך בכח"ה, ולעיל: "שוכר".

בזה¹⁸: "חכמים הזהירו בדבריכם" וכו', כמו שנבאר באבות. ואין הממון מפסידים מכל וכל בהיותם מקימים החוקה ליראת העניש ותקנות הגמול, אלא שהם בלתי שלמים. ואמנם רצוי להם זה, פני שישיג להם קנין והרגל בקיום החוקה, ויעתקו אל האמת, וישונו עובדים מאהבה. והוא אמרם, עליהם השלום¹⁹: "לעולם יעסם אדם בתורה אפלו²⁰ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה".

(ג) וממה שצריך אהר לדעת, כי דברי החכמים, עליהם השלום, נחלקו בהם בני האדם לשלוש חתות:

הכת הראשונה, והיא רב מי שראיתיו ומי שראיתי חבוריו ומי ששמעתי עליי, תקבל אותם כפשטם, ולא תפרשם פרוש נסתר¹ בשום פנים, והיו אצלה הנמנעות כלן מחיבות המציאות. ואמנם יעשו כן לסכלותם בחכמות, ורחוקם מן המדעים, ואין בהם מן השלמות פני שיתעוררו מעצמם, ולא מצאו מעורר שיעוררם, ולפיכך הם סוברים שלא כנוי החכמים בכל מאמריהם המחכמים – אלא מה שהבינו הם מהם, ושהנם כפשטיהם, ואף על פי שפשטי צעת דבריהם יש בהם מן הרחוק, עד שאלו ספרו בפשטם להמון בני האדם, וכל שכן ליחידים – היו משתוממים על המראה, ואומרים: איד יהיה בעולם אדם שיזמה זה, ויתחשבו לדעה אמתית, כל שכן שייטב בעיניו? ואת הכת הענייה, יש לקונו עליה לסכלותה, מפני שהיא מרוממת את החכמים לפי מחשבתה, והיא משפילה אותם בתכלית השפלות, והיא אינה מרגישה. חי' ה', כי זאת הכת מאבדת הדרת הדת ומאפילה והרה, ושמה דת' ה' בהפך המכון בה: לפי שה' אומר על חכמת התורה²: "אשר ישמעו את כל התקיים האלה" וכו', ואת הכת מספרת מפשטי דברי החכמים, מה שאלו שמעוהו האמות היו אומרים: רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה! ורב מי שיצוה זה הם הדרשנים המקבאים לבני אדם את אשר לא יבינוהו הם, והלאי היו שומקים, הואיל ואינם מבינים, "מי יתן החרש תחרישו ותהי לם לחכמה"³, או שהיו אומרים: לא נדע מה רצו החכמים כאלו הדברים, ולא היא יתפרשו. אלא יחשבו שיבינום, ויגשו להבין לבני אדם מה שהבינוהו הם בנפשותם, לא מה שאמרו החכמים, וידרשו בראשי העם דרשות ברכות ופירוק חלק וזולתם על פשטיהם מלה במלה.

והכת השנייה, רבים גם כן, והם איתם שראו דברי החכמים או שמעוהו, וקבלוהו כפשטם, וחשבו שלא כנוי החכמים בזה זולת מה שמורה עליו פשט הדברים, ויצאו

18. אבות א, יא. 19. פסחים ג, 20. מלה זו נוספה ע"י הרמב"ם בגליון כה"י.
 1. כן א', במקור הערבי (מתפרשם) מופיע פעל המורה על פירוש שלא כפשט המילים. 2. דברים ד, ו. 3. המשנה: "אמרו רק עם חכם תבנו הגוי הגדול הזה". 4. איוב יג, ה. 5. = דרשות הגמרא במס' ברכות ובפרק חלק.

לזולתם⁶, ולגנות מה שאין בו גנאי, וילעיגו על דברי חכמים בכל עת, ויחשבו שהם יותר חכמים מהם ושכלם יותר נר, ושהם עליהם השלום, פתיים, חסרי דעת, סכלים בכלל המציאות, עד שלא השיגו דבר בשום פנים. ורב מי שנופל בזאת האמונה, הם הטוענים לחכמת הרפואה וההזיהים בגזרת הכוכבים, לפי שהם לפי מחשבתם מחדדים וחכמים ופילוסופים; וכמה רחוקים הם מן האנושות אצל הפילוסופים באמת! והם יותר סכלים מן הכת הראשונה ויותר פתיים, והיא פת ארוכה, לפי שהיא מתפרצת כלפי אנשים גדולי המעלה, שכבר נתבררה חכמתם אצל החכמים. ולו היו מרגילים נפשם בחכמות, עד שהיו יודעים היאך ראוי שיבואו הדברים באליהות והענינים הדומים להם, אצל ההמון וצאל היחידים, והיו יודעים את החלק המעשי מן הפילוסופיה – היה מתברר להם האם החכמים חכמים הם, אם לא, והיו מוכינים להם עניני דבריהם.

והכת השלישית, והיא – חי' ה' – מעטה מאד, עד שלא יאמר עליה 'כת' אלא כמו שיאמר על השמש מיו', הם האנשים אשר התאמתה אצלם גדלת החכמים וטוב רעיוניהם, במה שנמצא בכלל דבריהם מאמרים יורו על ענינים אמתים מאד, ואף על פי שהם מעטים, ומפורים במקומות מחבוריהם, אבל הם מורים על שלמותם והשגתם האמתות. והתאמת גם כן אצלם⁸ הנמנעות וחיוב המחויב, וידעו כי הם, עליהם השלום, לא ידברו דברים בטלים, והתברר אצלם כי דבריהם יש להם נגלה ונסתר, ושכל מה שיאמרו מן הדברים הכלתי אפשריים – אמנם דבריהם בהם הם על דרך החידה והמשל. וכן היא דרך החכמים הגדולים, ולזה פתח ספרו ראש החכמים ואמר: "להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם". וכבר נודע מן המסכם בלשונו¹⁰, כי 'חידה' הוא הדבר אשר קונתו בנסתרו, לא בנגלהו, וכמו שאמר¹¹: "אחודק נא לכם חידה" וכו'. לפי שדברי אנשי החכמה כלם, בעיניהם הרמים אשר הם התכלית, אמנם הם חידה ומשל. ואיד יגנה¹² חבורם החכמה בדרך המשל והדומי בדברים נמוכים, המונינים, והלא תראה שהתקם מכל אדם כבר עשה זה ברוח הקדש, רצוני לומר: שלמה, במשלי ושיר השירים ומקצת קהלת¹³. ואיד יגנה פרוש דבריהם והוצאתם מפשטם, עד שיאוחו לשל ולסכימו לאמת ולכתבי הקודש, והם בעצמם יפרשו לשונות הכתובים ויוציאו מפשטם וישומם משל, והיא האמת. כמו שנמצאם אומרים¹⁴ כי מאמר הכתובים: "הוא הכה את שני אריאל מואב" – כלו משל, וכן אמרו: "הוא ... הכה את הארי פתוך הבור" וכו' – משל, ואמרו¹⁶: "מי ישקני מים"

6. מסכ על הדברים (עפ"י לשון המקור הערבי). ויותר מדויק: להחיותם לשויות. 7. כן א', וכך כתב הרמב"ם בעברית באגרות תפא, 1. ובמקור הערבי כל רבים (גזירות, וה"ש רגיל לחרגם: משפטי). 8. מלשון המקור הערבי נראה שמוסב על אנשי הכת השלישית. 9. משלי א, ו. 10. מ"ג ח"ב פ"ל: "שהלשונות הסכמיות, לא סבעיות". 11. שופטים יד, יב. 12. במקור הערבי נוסף כאן כטיוט פנייה, שתרגמו המילולי: הוי עדה; 13. ע' מ"ג ח"ב פ"מ, המדרגה השנייה, על רוח הקודש של ספרי שלמה. 14. ברכות יח. 15. שמואל ב' כג, ב, דברי הימים א' יא, כב, והכתיב

ושאך מה שנגמשר – הכל משל¹⁷. וכן ספר איוב בכללו, אמר קצתם¹⁸: "משל היה", ולא באר לאיזה ענין הושם זה המשל. וכן מתי יחזקאל, אמר קצתם¹⁹: "משל היה". והרבה כמו זה.

ואם אתה, המענין²⁰, מאחת משתי הבחות הראשונות – אל תעני בדברי בשום דבר מזה הענין, לפי שלא יאות לך דבר מהם, אלא יזיקה ותשנאהו. ואיך יאותו המזונות קלי הכמות, ממוגי האיכות, לאדם שכבר התרגל במזונות הרעים, הכבדים? אלא יזיקוהו וישנאם. הלא תראה מאמר אותם שהתרגלו באכילת הבצל והשום והדגים, על המון: מה הוא?²¹ "ונפשנו קצה בלחם הקלוקל"²².

ואם אתה מאנשי הכת השלישית, וככל עת שתגיע לדבר מדבריהם ממה שירחיקה השכל, תעמד אצלו, ותדע שהוא חידה ומשל, ותליו סרוד הלב, עסוק המחשבה, בפרושו, דואג למצא דרך האמת ודעת הצדק, כמו שאמר²³: "למצא דברי חפץ ופחית ישר דברי אמת" – התבונן בדברי, ותפיק תועלת, אם ירצה ה' יתעלה.

(ד) ועתה אחל לדבר במה שרצייתו. דע, כי כמו שלא ישיג הסומא הצבעים, ולא ישיג החרש הקולות, ולא הסריס תאות הביאה – כן לא ישיג הגופות התענוגים הנפשיים. וכמו שלא ידע הדג יסוד האש, להיותו בהפכו, כן לא יודעו בזה העולם הגופני תענוגי העולם הרוחני, אלא אין אצלנו בשום פנים תענוג וקלי תענוג הגופות בלבד, והשגת החושים מן המאכל והמשחה והתשמיש. ומה שהוא חוץ מזה הרי הוא אצלנו בלתי נמצא, ולא נפירוהו ולא נשיגוהו בתחלת המחשבה, אלא אחר חקירה רבה. ואמנם החיוב זה מהיותנו בעולם הגופני, ולפיכך לא נשיג אלא תענוג, אבל התענוגים הנפשיים הריהם מתמידים, בלתי נפקים, ואין ביניהם וכוין אלו התענוגים יחס בשום פנים. ואין נכון אצלנו בחוזה, ולא אצל האלהיים מן הפילוסופים, לומר כי המלאכים והפופכים והגלגלים אין להם תענוג, אלא יש להם תענוג גדול מאד כמה שהשפילוהו מן הבורא יתפאר ויתרומם, והם בזה בתענוג מתמיד, בלתי נפקי ואין תענוג גופני אצלם, ולא ישיגוהו, כי אין להם חושים כמונו שישגו בהם מה שנישיג אנחנו. וכן אנחנו, כשינדפך מאתנו מי שיודפך, יגיע לאותה מעלה אחר המות, לא ישיג התענוגים הגופניים ולא ירצה בהם, אלא כמו שירצה מלך גדול המלכות להתפשט ממלכותו ולשוב לשחק כבודו בחוצות. וכבר היה זמן

ביציטוט הכא מתאים לנוסח דה"א. 16. שמואל ב' שם ט"ז, דברי הימים א' שם י"א. 17. כבא קמא סו. 18. כבא בתרא סו. 19. סנהדרין צב. 20. ע' לעיל פסקה ב' הערה 1. 21. ע' שמת סו. טו. ולא רשמנו מרכאות, כי המילים כחובות במקור בערבית, ואינו יציטוט. 22. במדבר כא, ה. 23. קהלת יב, י.

1. א': המשגל, אך הרמב"ם אינו משתמש בלשון זו – שבתורה אינה נקראת – בשום מקום, והמתרגמים קלקלו, ע' איגרות, עמ' שד"מ, הערה 68.

שבו בלי ספק נתן יתרון למשחק באותו הפרור על המלכות, וזה בזמן קטנות שני, בעת סכלותו בשני הדברים, כמו שאנחנו היום נתן יתרון לתענוג הגופני על הנפשי.

ונפאשר התבונן בענין שני אלו התענוגים, תמצא שפלות התענוג האחד ועליו השני אפילו בזה העולם. וזה, שאנחנו נמצא רב בני האדם, ואולי כלם, יעמיסו על נפשותיהם וגופותיהם צמל ויגיעה שאין למעלה מהם, כדי להשיג רוממות מעלה, או כדי שיגדלוס בני אדם, וזה התענוג אינו תענוג מאכל או משתה. וכן רבים מבני אדם יבחרו הנקמה בשונאים יותר מהרבה מתענוגי הגוף, ורבים מבני אדם יתחלקו מן הגדולים שבתענוגים הגופניים מחשש שתגיעם בזה חרפה או בשת מבני אדם, או לכקשת שם טוב. ואם מצבנו בזה העולם הגופני כן – קל וחמר בעולם הנפשי, והוא העולם הנבא, אשר ישכילו בו נפשותינו מן הבורא כמו שישכילו הגרמים העליונים? או יותר. ואותו התענוג לא יתחלק ולא יתאר, ולא ימצא משל להמשיל בו אותו התענוג, אלא כמו שאמר הנביא, נפלא מגולחתי: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, פעלת לחסידים כן". וכן אמרו, עליהם השלום: "העולם הכא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא רחיצה ולא סיכה ולא תשמיש, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם נראיתם ונהניו מזיו השכינה". ורצה באמרו: "עטרותיהם בראשיהם" – קיום הנפש בקיום משפלה, והיותה היא והוא דבר אחד, כמו שזכרו בקיאי הפילוסופים, בדרבים יארו באורים כאן. ואמרו: "נהניו מזיו השכינה" – ירצה בזה, שאותה הנפש תתענג במה שתשפיל מן הבורא, כמו שיתענוגו חיות הקדש ושאר מדרגות המלאכים במה שהשיגו ממציאותו.

והטובה והתכלית האחרונה היא להגיע אל זאת החברה העליונה, ולהשיג זאת המדרגה. וקיום הנפש, כמו שספרנו, עד אין סוף, בקיום הבורא, יתרום שבחו, אשר הוא סבת קיומה, להשגתה אותו, כמו שיתבאר בפילוסופיה הראשונה. וזה הוא הטוב הגדול אשר אין טוב שיקש אליו, ואין תענוג שימשל בו, ואיך ימשל המתמיד עד אין סוף בדבר הנפסק? והוא אמרו יתעלה: "למען ייטב לך והארכת ימים", וכאן אלינו הקבלה על ידיהם בפרוש זה: "למען ייטב לך" – לעולם שכלו טוב, והארכת ימים – לעולם שכלו ארך.

והרעה השלמה היא הפרדות הנפש ואכזבה, ושלא תזכה להשאר קימת, והוא הפרת הנזיר בחוזה. וענין הפרת – הפרדות הנפש, כמו שבאר ואמר²⁴: "הפרת

2. = גרמי השמים. 3. תהלים לא, כ. 4. ברכות ז'. 5. ב' יהודע לה. ג'. ידועה ומילולית האחרון הוא המדויק, אך אינו בודי. 6. כינוי הרמו מוסב על התענוג (כך לפי המקור העברי), כלומר שהטוב הגדול אינו יכול להימשל על ידי תענוג מוכר כלשהו (וייתכן שגם 'שיקש אליו' הקודם פירושו: שיקש הטוב הגדול אליו). 7. דברים כב, ז. 8. של חז"ל. 9. קידושין לט. 10. במדבר סו, לא.

תפרת הנפש הנוא, ואמרו, עליהם השלום!¹¹ "הפרת" – בעולם הזה, 'תפרת' – לעולם הבא. ואמר הכתוב¹²: "והייתה נפש אדני צרוקה" וכי¹³. הנה כל מי שדבק בתענוגים הגופניים, ומאם באמת ובתר בשקר¹⁴ – נפדת מאותה מעלה, וישאר חמר נכבדת בלבד.

וכבר באר הנביא שהעולם הבא לא ישג בחושים הגופניים, והוא אמר¹⁵: "עין לא ראתה אלהים וזלתיך יעשה למחפה לך". ואמרו בפרוש זה¹⁶: "כל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל העולם הבא – עין לא ראתה אלהים וזלתיך".

(ה) ואמנם היעודים הטובים והרעים הנזכרים בתורה – כוננתם מה שאספר לך, וזה, שהוא אומר לך: אם תקים אלה המצוות – אסיעך על קיומן והשלמות בהן, ואסיר ממך העוכבים כלם. לפי שהאדם אי אפשר לו לעסק בעבודת ה' לא כשהוא חולה, ולא כשהוא רעב או צמא, ולא בשעת מלחמה; ולפיכך יעד בסור אלו כלם, ושיהיו בריאים ושלימים, עד שתשלם להם ידיעת ה', ויזכו לחיי העולם הבא. הרי שאין תכלית התורה שתשמך הארץ, ויארצו הנמים, ויכריאו הגופות, אלא יעורו על קיומה כאלו הדברים כלם. וכן אם יעברו – יהיה עונשם שיתחדשו אותם העוכבים כלם, עד שלא יוכלו לעשות טובה, וכמו שאמר¹⁷: "תחת אשר לא עבדת את ה' וכו'. וכאשר תתבונן זאת ההתבוננות הנפלאה, תמצאו כאלו אמר: אם תעשה מצות אלה המצוות באהבה והשתדלות – אעזוב עליהן כלן, בשאסיר ממך העוכבים והמניעות; ואם תזניח מצותן דרך זלזול – אביא עליך מניעות ימנעוך מכלן, עד שלא ישג לך שלמות ולא קיום. וזה הוא ענין אמרם, עליהם השלום: "שכר מצוה מצוה, ושכר עבדה עבדה".

ואמנם גן ועדן – הרי הוא מקום דשן מפורד הארץ, רב המים והאילנות, יגלה ה' לבני אדם לעתיד לבוא, ויהם הדרך אליו, ויהנו בו. ואולי ימצאו בו צמחים נפלאים מאד, רבי התועלת והערכות, וזלת אלה המפרסמים אצלנו, וזה כלו לא נמנע ולא רחוק, אלא קרוב האפשרות, אפלו לא זכרתו התורה, וכל שכן שכר המצוה הזו בתורה והתפרסם.

ואולם גהנם – הרי הוא שם לצער ושישג את הרשעים, לא נתברר בתלמוד תאר זה הצער, אלא קצתם אומרים שהשמש תקרב אליהם ותשרפם, ויביאו ראיה

11. סנהדרין סד. 12. שמואל א' כה, כט. 13. המשך: "צרוח החיים את ה' אלהיך". 14. אולי ערוף: פסל, ע' ביאורנו לפסקה ב'. 15. ישעיהו סד, ג. 16. ברכות לד: 1. מילולית (מ'א'): לא תיתכן לו העבודה. 2. דברים כח, מז. 3. אבות ד, ב. 4. ע' לעיל פסקה א' הערה 6. 5. עבודה זרה ג.

מאמר¹⁸: "כי הנה היום כא בער כתנור" וכי, וקצתם אומרים שחם מזור יחדש בגופותיהם וישרפם, ויביאו ראיה מאמר¹⁹: "רוחכם אש תאכלכם".

ותחת המתים – יסוד מיוחדות תורת משה, אין דת ולא דבקות בדת יהודית? למי שלא יאמין זה. אבל היא לצדיקים, ולשון בראשית רבה²⁰: "גבורת גשמים לצדיקים ולרשעים, ותחת המתים לצדיקים בלבד". ואין יחיו הרשעים, והם מתים אפלו בחייהם? וכך אמרו, עליהם השלום!²¹: "רשעים אפלו בחייהם קרוואו מתים, וצדיקים אפלו במיתתן קרוואים²² חיים". ודע כי האדם ימות בהכרת, ויפרד למה שהקרב מגנו.

ואמנם ימות המשיח – הרי הוא זמן שתשוב בו המלכות לישראל, וישובו לארץ ישראל. ואותו המלך העומד, תהיה בירת מלכותו ציון, ויגדל שמו ויתפשט עד אפסי ארץ, באפן יותר גדול ורב ממלכות שלמה, וישלימו עמו האמות וישמעו לו המדינות לגדל צדקו, ונפלאות יראו על ידו, וכל מי שיקום עליו – יכריחהו ה' ותנהו בידו. וכל פסוקי המקרא מעידים על הצלחתו והצלחתו עמו. ולא ישתנה במציאות דבר ממה שהוא עתה, וזלת שהיה המלכות לישראל. ולשון התכמים²³: "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד". ויהיה בימיו החוק והחלש ביחס לזולתו, אבל באותם הנמים תמל על בני האדם פרנסתם מאד, עד שבפעל מעט ביותר שיעמל האדם יגיע לתועלת גדולה. וזה הוא ענין אמר²⁴: "עתידי ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילח", לפי שבני אדם אומרים פאשר ימצא מישוה דבר מה על נקלה, מוכן: "מצא פלוני לחם אפוי ותבשיל מבשיל". וראיתך על זה, ואמר הכתוב²⁵: "ובני נבר אברניאכם וברמיאכם", ראיה שיהיה שם חריש וקציר. ולפיכך כעס זה החכם, האמר זה הדבר, על חלמיו, כאשר לא הבינו ממנו זאת הכונה, וחשב שהדברים כפשטם, והשיבו כשעור השגתו, ולא זו היא החשובה. והראיה שלא אמר לו האמת – הסמכו על "אל תען פסיל פאלתנו"²⁶. והתועלת הגדולה באותו הזמן היא, שנונת משעבוד מלכות הרשעה, המעכבתנו מן המעלות כלן, ותרה החכמה, כמו שאמר²⁷: "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ויפסקו הריבות והמחלמות, כמו שאמר²⁸: "ורלא ישאו גוי אל גוי חרב", וישג מי שיהיה באותם הנמים שלמות רבה, ויבה בה לחיי העולם הבא.

המשיח ימות, ויעמד תחתיו בנו וכן בנו. וכבר באר ה' מותו, אמר²⁹: "לא יכהה ולא ירוץ עד שישם בארץ משפט" וכי, ותחמז מלכותו תחמזה גדולה מאד, ויארכו

6. מלאכי ג, יט. 7. סנהדרין קח. 8. ישעיהו לג, יא. 9. כר א'. מילולית (מ'בדת): בדת היהודית ואפשר לתרגם: באומה היהודית, וכע"ז ג': בורע ישראל, ולפיכך העדפנו 'בדת יהודית', שיש בו שתי המשמעויות, ע' כחכות עכ. 10. ע"ש ג', ג אך ה'ל' שמביא הרמב"ם אינה שם לפנינו, ונמצאת בתענית ז. 11. ברכות יח. 12. כר בכה"ל, פעם בנון סופית ופעם במס סופית. 13. ברכות לד: 14. שבת ל'. 15. ישעיהו סא, ה'. 16. משלי כו, ד. והכוונה בעיקר לפסוק הבא, "ענה" וכי, וכמו שהבאתי בראשית פרק י"ב.

חיי בני האדם גם כן, כי בהסתלק היגונות והתלאות יארכו החיים. ואין להרחיק שתחמיד ממלכתו אלפי שנים, לפי שהתקמים²⁰ כבר אמרו, שהקבוץ המעלה, כאשר יתקבץ – לא במהרה יפרד.

ולא נחשקו ימות המשיח, לא כדי שירבו התבואה והממון, ולא כדי שגורכפ על סוסים ונשתה בכלי זמר, כמו שיתשובו מבבל השכל. ואמנם התאוה להם הנביאים, והשתוקקו להם הצדיקים, למה שיהיה בהם מן הקבוץ המעלה, וההנהגה הטובה, והחכמה, וצדק המלך, ורב חכמות, וקרבתו אל בוראו, כמו שאמר לוי²¹: "בני אתה", וקיום כל תורת משה בלא לאות ולא דאגה ולא אנס, כמו שיעד: "[ו]לא ילמדו [ועוד] איש את רעהו וכו', כי כולם ידעו אותי (למדגלם ועד קטנם) [למקטנם ועד גדולם]"²², "(ו)נתתני [את] תורתני [בלבם] [בקרבכם]"²³, "והסרתני [את] לב האבן מבשרכס"²⁴, והרבה מאלו הפסוקים באלה הענינים. ובמצבים הללו ישג העולם הבא העגה חזקה.

(ו) והתכלית אמנם היא העולם הבא, ולפניה היא ההשתדלות. ולפיכך הביט זה אשר ה' עמ'י בתכלית האחרונה, והניח מה שזולת זה, ואמר: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא". ועם היותה התכלית, אין ראוי למי שרוצה להיות עובד מאהבה, שיעבד כדי להשיג העולם הבא, כמו שבארנו כמה שקדם. ואמנם יעבד על אפו שאספר, והוא, שאם הוא מאמין שיש שם חכמה שהגיעה אל הנביאים מאת ה', הודיעם בה כי המעלות הן כך וכך, והפחיתות הן כך וכך – הרי הוא חוב מצד היותו אדם ישר מזג, שיתקרב אל המעלות ויתרחק מן הפחיתות. ואם יעשה זה – ישלם בו ענין האדם, ויבדל מן הבהמות. וכאשר יגיע להיות אדם שלם – הרי מתכוונת האדם, שלא יעכבוהו מעכב מהתקום נפשו בקיום משפלה, וזה הוא העולם הבא, כמו שבארנו. וזה הוא ענין אמרו⁴: "אל תהיו כסוס כפרד אין הבד' וכו', רצונו לומר: אשר מונעם מן ההשתדלות אמנם הוא דבר מבחזין, כמתג ותרסו. אל יהי האדם כן, אלא יהי מונעו ממנו עצמו, רצוני לומר: צורתו האנושית כאשר תהיה שלמה – היא תמנענו ממה שימנע ממנו השלמות, והן אשר יקראו פחיתות, והיא תזרוהו על מה שישלם בו, והן המעלות. וזה הוא אשר השג אצלי מכלל דברייהם בזה הענין הנכבד, רב החשיבות⁵.

20. במקור כחובה מלה זו בערבית (אלחכמא), ויש ללמוד מכך שאין הכוונה לחיול (הנקראים תמיד: אלחכמים). 21. תהילים ב, ו. 22. ירמיהו לא, לג. 23. שם פס' ל"ב, וההמשך: "ועל לבם אכתובה". ומכאן האשגרה. 24. יחזקאל לו, כו.

1. = תנא דמתניתין. והכוונה כנראה למסדר המשנה, רכנו הקדוש, עי' הקדמת המשנה, פסקה ד', הערה 11 (וק' שינה כאן מתרגומו שם, ותרם: המשיג את האמת. אינו נראה). 2. מילולית: מפיץ, מחלקי. 3. עי' לעיל פסקה ד', הערה 5. 4. תהילים לב, ט. 5. עי' (מרב'): שהוא הרת סכנות. ומילולית הוא אפשרי, אך לפי הענין אינו נראה.

יעוד אחר חבור, אקבץ בו כל הדרכות הנמצאות בתלמוד וזולתו, ואבאר, ואפרשו פרש שיאות לאמתות, ואביא ראיות לכל זה בדבריהם גם כן, ואגלה מה מהן כפשוטו ומה מהן משל, ומה מהן ארע בחלום וזכרותו במאמר סתמי באלו ארע בהקיצו. ובאותו החבור אבאר לה אמונות רבות, ובו אבאר כל הדברים אשר נתתי לה מהם בדברי אלה דגמאות מעטות שתקיש אליהן. ואין לחפש עלי על מה שבא בדברי מן ההקטף⁶ בקצת מלות וענינים שתופשים עליהם אנשי החכמה, לפי שאני הקלתי בזה השעור⁷ כדי לתבין⁸ מי שלא קדם לו נסיון בדרך מזה הענין הנכבד, אשר לא כל בני האדם ישיגוהו.

(1) ומלת 'אפיקורוס' היא מלה ארמית¹, ענינה הקלת הראש והזלזול בתורה או בתופשי התורה. ולפיכך קוראים בזה השם למי שלא יאמין ביסודות התורה, או למי שזולזל בחקמים, או באיזה תלמיד חכמים² שיהיה, או ברבו.

ר'ספרים החיצוניים – אמרו³: "ספרי מיניו", וכו'. "ספרי בן סירא", והוא היה איש שחבר ספרים בהיות מעניני הכרת הפנים⁴, אין חכמה בהם ולא תועלת, אלא אבוד הזמן בדברים בטלים. כמו אלו הספרים המצויים אצל הערבים מספרי דברי הימים, ותולדות המלכים, ויתוסי הערבים, וספרי השירים, וכיצא בהם מן הספרים אשר אין חכמה בהם ולא תועלת גופנית, אלא אבוד הזמן בלבד.

ו'הלוחש על המכה' – ובלבד בקריקה, לפי שיש בזה זלזול השם. ו'ההזגה את השם באותותיו' – שיהגה יוד הוא ואו הא, אשר הוא שם המפרש.

וכבר זכרו דברים זולת אלו שעושם אין לו חלק, אמרו: "המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא"⁶, ו'הקורא לחברו בכניו'⁷, ו'המתכבד בקלון חברו'⁸, לפי שלא תבוא פעלה מאלה הפעולות, ואף על פי שהן קלות לפי מתשבת החושב, אלא מגנפש גרועה, שלא השלמה, ואינה ראויה לחיי העולם הבא.

(ח) וממה שצריך שאזכרהו כאן, וזהו המקום היותר ראוי לזכרו, שעקרי תורתנו ויסודותיה – שלושה עשר יסודות:

6. = איייהתקפדה. 7. במידה זו ניקדנו שעור, כי כך ניקד הרמב"ם בהקדמת המשנה, פסקה ג', ע"ש. 8. כפועל יוצא לאחר: לגרום שיבין.

עִיקָרִים י"א - י"ג בְּעִיקָרִים [תַּרְגוּם הַרְבֵּי קַאפֶּח]

והיסוד האחד עשר שהוא יתעלה משלם גמול טוב למי שמקיים מצות התורה, ומעניש מי שעובר על אזהרותיה, ושגמולו הגדול הוא העולם הבא, ועונשו החמור הכרת. וכבר אמרנו בענין זה מה שיש בו די. והפסוק המורה על היסוד הזה אמרו אם תשא חטאתם ואם אין מחיני נא מספרך, והשיבו יתעלה מי אשר חטא לי וכו'. ראייה שידוע לפניו העובד והחוטא לשלם גמול טוב לזה ולענוש את זה.

והיסוד השנים עשר ימות המשיח. והוא להאמין ולאמת שיבא ואין לומר שנתאחר אם יתמהמה חכה לו, ואין לקבוע לו זמן, ולא לפרש את המקראות כדי להוציא מהן זמן בואו, אמרו חכמים תפוח דעתן של מחשבי קצין. ולהאמין בו מן הגדולה והאהבה ולהתפלל לבואו בהתאם למה שנאמר בו על ידי כל נביא, ממשה ועד מלאכי. ומי שנסתפק בו או זלזל בענינו הרי זה מכחיש את התורה שהבטיחה בו בפירוש בפרשת בלעם ואתם נצבים. ומכלל היסוד הזה שאין מלך לישראל אלא מדוד ומזרע שלמה דוקא. וכל החולק בענין המשפחה הזו הרי זה כפר בה' ובדברי נביאיו.

והיסוד השלשה עשר תחיית המתים, וכבר ביארנוהו.

המדע הלכות תשובה פ"ח

הגהות

ודרשו (מנחת כ"ט: ק) ואלו הן הסיבות אשר נרמזהו שפיה נר, ושמה תאמר כולה
 זרה ח"ל העמיק הרמב"ם, שמה תאמר אין בה עלים מ"ל מנורמה אש ועלים. וכן
 מדרש הגהות אורח ורוחב כדלפנינו נר' יהושע בן לוי [הו' שער הגמול ד"ה
 והגדה], וכן קיימו לו פתחים (עירובין י"ג) שלשה פתחים יש לו כו', וכן אמר (שם)
 שתי מטרות יש בגיהן בן האם ועולה עשן זיניהם וכן מונה בזרייתא שבעה
 מקומות לה למטה מהו זה גהינם ושערי מות וללמות ויטע היון ויצר שמת
 אבדון ושאלו, ולמטה מכולן חרקא, ומלאכי חבלה מעמידין עם רשעים מתח נהר
 של אש היוצא מתחת כסא הכבוד שנאמר (יחזק' ג) והנה סערת יי' חימה יוצאת
 על ראש רשעים ויחול וגו'. וכן בפרקי דר"א (רפ"ד) אמר בשני ברא הקב"ה
 את הרקיע והמלאכים ואש בצר לו ואש גהנם והרקיע שעל ראשי החיות.
 ואמרין (שם נ"ט) כמו כן לענין חסידים העומה בחמי טבירה מולדות אור הוא
 דהלפא אפייתא דגהינם. ואלו הדברים אף לתלות במשל ויחידה שהרי רבתינו
 מקומו ומדרו ורצו ודנו לענין חסידים ויהי. אלא כן היא קבלת רבתינו
 ז"ל, הקב"ה ברא נפשות לדיקים והן זלי ספק רוח וזה ודקה ביותר שאינה גוף
 נגבלת ונדגרת בשום מקום ולא נתפסקת כאשר רוחות הגמפסי' נגודות אלא נמת
 ההלכיים ועלמ' ביותר עד שאין מקום לפרש כל המושג ממנה. והכתוב (בראשית ג)
 מעין זו ויפת בציפי נשמת חיים, יאמר כי מנשמת אל נמתה ולא משהתלל הכסית.
 והוא יתברך ברא המקום שנקרא גהינם וצדא זו אש דקה מן הדקה שאינו גוף
 נתפש והוא חופש הדברים הקדים ומכלל, וס' כח האש הנזכר במקום הכבוד כאשר
 הם המלאכים וכחומיהם והגלגלים נרקיע. והבדילו חכמים בין אש שלו ואלו האש
 הוא הקב"ה עד שאמרנו (פסחים נ"ד) אור דין במוצאי שבת איברי ואור דגהינם
 בשני איברי. וכדי לעשותה דקה מאלד אמרו שנברא ביום שני שבו נבראו המלאכים,
 יש הבדל ביום ראשון קרוב לנסה הראשונה וליסוד המוקדם יותר מן הנברא ביום
 שני וכן השני מן השלישי וכן מוצאי שבת וזו המוקדם לג"ע נבראו שני' (מחלה א) היא
 עד כסא הכבוד שהוא פינימי ודק מכולם, כמו שאמרנו לעיל שהוא נהר של אש
 היוצא מתחתיו. וכן בפרק (שם י"ג) נאמר בזה האש נשמת יי' כחלה גפית בעציה
 כמו שנאמר בנפש ויפת בציפי וגו'. ובבראשית רבה (פ"א י"ג ט) אמרו וישכן
 מוקדם לה עין את המלאכים ויפתו וזו מוקדם לג"ע נבראו שני' (מחלה א) היא
 הקיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל ואדע כי כרוזים המה, ואת להט התרבו,
 משמתי אש ליהט (הפסח ק), המתפסקת שהם מתהפכים פעמים ארבע פעמים
 נשים פעמים רוחות פעמים מלאכים, ד"א מוקדם קודם לכן עדן נברא גהינם ואת
 להט על שם ולהט אותם היום הם וכו' (מלאכי א). וכל אלו הדברים רומזים
 עיקר גדול ומתברר דקות האש עם המלאכים והכסא. וידוע זלי ספק כי האש
 הוא בעולם אינה שרפת הנפש כי אפילו האור העולמי אינה נתפסקת זו ולא
 שורפתה אלא כשם ששרפת הנפשות הזכות והטהרות ית' שמו כן יש זיכותו וצדו
 אש דקה ללוחה כמו שביארנו שהאש דקה מן הדקה לא כשם הצד משלהבת ולא
 כמו האש היסודית אשר נגבלת האש א"ע"פ שהוא גוף דק מאלד ומתחברת עם
 שלש היסודות אלא דקה ממש כדפי'. וא"ת אף נגבלת הנפש במקום הנקרא
 גהינם, י"ל כמו שאמר יודעים שהם כל אדם שוכנת בו ומחברת בגופו כדפי' קמת
 חוקרים שאומרים כי נקשרה הצריה האחת הדקה הרוחנית המאירה באור החיים
 ויש אלה נפש אחת באלד ועלמ' שמי הנפשות הדקה הקיימת בנסה ממנה
 צלמת התנועה הנמשכת בחום הטבעי נדס והלמד שמהן כהקשר השלשה הנקרא
 עם השמן הדק קדום זינתי בין שניהם, ומי שהמזל זינה וצין הגוף ומצורה
 בחומר זה הוא יכול להגביל אותה במקום הוא ע"י הצמד זינה וצין האש הדקה
 במקום הוא כדפי'. וכבר אמרו קמת משכיליהם אין אדם יכול להשיג השגה
 שמינה כילד (הנפש) [הנפש] קבה למציאות בעל חומר או למציאות כח
 מנחמיו או פעולה מופעולותיו כי [כו'] כן נלאו חוקריהם. ויאל לאיסור בחקירה
 ואת מפי המתחמים על יוצרם להתחכם בחובן מעשיו הנפלאים והם לא ידעו ענין
 גופם במחקריהם אף כי נפשו. ועכשיו נפרש הגדול הנפש הוא הכרת האור
 צלמת אדם הנפש כמו ש' (ויקרא נ"ג) והאבדתי את הנפש האלה. האבדתי וז"ל
 איתו (בבל) [אלה] עונש יסורין וענש [לה] שתאבד נפש הרשע ותחבט לגמרי כי
 אי איפשר שתחבט מאלה כמו שאי איפשר למלאך או אחד מהבונים הנפרדים
 אש גלגל או וולמו, ולא כנפש הצהמה כי נפש הצהמה תשוב ליסודה הוא האור
 והיסודות כאשר דברים הגופיים השבים ליסודם ועפרים בין דקים וצין גסים ולא

* ר"ל בלשון שער הגמול שהזכיר לעיל פ"ג בהגמ"י דפות קושטניניא.

הגהות מיימוניות

נפש צמחון גדול בקיום הנפשות אחרי המיתה וצמתן השכר בעולם השמות כי
 באומרו ונכרתה הנפש מקרב עמה ונכרתה הנפש היא מלפני יורה כי נפש
 המוטעת היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא תטווא מהינה קיימות ציון
 העליון ולכן הוא מפרש הנפש היא עונה זה כי העון אשר הוא זה הוא
 יכרייתה. וטעם זה הענין כי נשמת אדם היא נר יי' אשר נפחה בציפיו מפי
 עליון ושמת שדי כמו שנאמר ויפת בציפי נשמת מייס הנה היא בעניינה לא
 תמות ויאמר מורכבת שתפרד הרבנות והתיה לה קמת הוייה והפסד כמורכבים
 אצל קיומה ראו והוא עומד לעד כקיום שלים הנבדלים ולכן לא יעטרף החומר
 לומר כי צבות המלות יהיה קיומה אצל יאמר כי בעונש העבירות תתחלל ותתגמל
 ותכרת מן האלן שמתנו ימיה שרשו, והוא שאלמו חכמים ז"ל (פפ"י פ"ג שלח)
 מקרב עמה ועמה שלום, כי הכרת של נפש התועלת יורה על קיום
 שאר הנפשות שלא תטאו והן עמה שהן שלום, וכבר פירשתי (ר"פ ואלה)
 שכל היתדות שמתורה בהצטוות או בהתראות כולם מופתים מן הנכסים
 הנשקרים דבר מופתי תבטיח ותזויר התורה לעולם ולכן תזויר בכלן ככרת
 שהוא ענין נפי ולא תבטיח בקיום שהוא ראוי. עכ"ל בפרש' אחרי מות :

בספ משנה

המדע הלכות תשובה פ"ח

בספ משנה

ר"מ

שנויי גוספארת
ס"ב. היא הדיעה כי
בכמה יבונ הדפוסים.
בגלג דפוס הידיעה.

מקורות וציטוטים

ה"ב. הערה וכו', ע"י
בגלגל מחיי הממסד
ובפיה"ש סנהדרין פ'
חלק, ופי' מדרש הגעס
פ' תולדות ק"ב א' (לפי
מחבר). כמלאכי השרת
יאקו"מ פ"ב ה"ג ופ"ד
ה"ח [ועי' הלכות] כן
בסוף דבריו. לא אכילה
וכו', ע"י אמר"ל נ"ב
סוף מחבר ו' ומחבר ג'
ועי' הלכות פ"ב ופ"ג
על דרך החידה ע"י
פיה"ש פ"ה ה"א פ"ב
ופ"ב ה"ד. בעטרה
שעטרה וכו', ע"י ג'
ושמחת עולם יע"י נ"א.
שידעין ומשיגין מאמית
וכו', ע"י יס"מ פ"ה ה"י
ופ"ב ה"י.

ראב"ד, למי שאומר אין
תחית וכו', ע"י משו'
רד"ו נ"ב ה"ק. ע"י
כ"מ, שאין חילוק בין
רבונו והראב"ד וכו', ע"י
רמב"ן בשער הגנול פ"י
דל"מ כ'.

ה"ג. בפרק רביעי מהלי
יסודות ה"ג-ט. חיים
אלו וכו', רוב ד"ר כן
העמקו במחמתה וק"ל פי'
ח [כמו העמקו חס פ"ב ו'
פי' י' ע"ש] (ק"מ).
שנ' והיתה נפש וכו',
ש"ח כה כג. ע"י מרנוס
יב"ע ט. שהתאור וכו',
ע"י לקמ"ח ה"י:
ה"ד. וכמה שמות וכו',
ע"י ספרי דברים ע"פ
כוכבי השמים כמה
מהשמות כן לענין ג"ע.
הר"י ומקום קדשו
מהלל כג. דרך הקדש
ע"י יע"י לה ח מהלל עו
י. והצורה י"י מהלל פ'
ג. ואהל י"י ע"י טו ו'
ונגזר י"י ע"י טו ו'
והיכל י"י וכו' וכו' [ע'
והיכל י"י וכו' וכו' י"י ע"י
טו, ופי' מדרש מהלל י'
כג ע"פ ושמח בניה ה'.
ושער י"י ע"י טו וכו' כ'
ע"י מדרש מהלל ע"י טו.

ב העולם הבא אין בו גוף וכו'. כגד הראב"ד דברי האיש הזה
בעיני קרובים למי שאומר אין תחית הממסד לגופות אלא לשמות
בלבד ומי ראשי לא היה דעת חכמי המלמוד על זה שהרי אמרו עומדים
לדיקים שיצמדו בלבושים ק"ו ממטה וכן היו מזוים לבניהם אל
תקבוצי ככלים לבנים ולא בשחורים
שמה אזהרה והלדיק אמר שלא ישבו
הלדיקים לעשר אלא עומדים בגוייטס
וכן אמרו במוטס עומדים ומתפארי'
וכל אלה מוכיחים כי בגוייטס הם
עומדים חיים אבל אפשר שהבורא
יעים גוייטס חוקות ובריאות כגוית
המלאכים וכגוית אליהו וי"ל ויהיו
העגרות כמשמטן ולא יהיה משל
עכ"ל. ולי נראה שאין חילוק בין
רבינו והראב"ד אלא בשמות בלבד,
בני האדם צריכין להן

בעולם הזה. ולא יארע בו דבר מן הדברים שמאריעין
לגופות בעולם הזה כגון ישיבה ועמידה ושינה ומתה
ועצב ושוקק וכיוצא בהן. כך אמרו חכמים הראשונים
העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא תשמיש
אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו

השכינה: הרי נתברר לך שאין שם גוף לפי שאין שם אכילה ושתייה. וזה שאמרו צדיקים יושבין, על דרך
החידה, כלומר נפשות הצדיקים מצויין שם בלא עמל ולא יגע. וכן זה שאמרו עטרותיהם בראשיהם, כלומר
דעה שידעו שבגללה זכו לחיי העולם הבא מצויה עמהן, והיא העטרה שלהן כענין שאמרו שלמה בעטרה
שעטרה לו אמו. והרי הוא אומר ושמחת עולם על ראשם, ואין השמחה גוף כדי שתנוח על הראש, כך
עטרה שאמרו חכמים כאן היא הדעה: ומה הוא זה שאמרו ונהנין מזיו השכינה, שידעין ומשיגין מאמית
הקב"ה מה שאינן יודעין והן בגוף האפל השפל: ג כל נפש האמורה בענין זה אינה הנשמה שהיא
צריכה לגוף אלא צורת הנפש שהיא הנפש השגיה הבורא כפי כוחה, והשגיה הדעות הנפרדות וזו
המעשים. והיא הצורה שביארנו ענינה בפדע רביעי מהלכות יסודי התורה, היא הנקראת נפש בענין זה: ו
היה שם גוף אין עמהם מות, שאין המות אלא ממאורעות הגוף שם גוף, נקראו צרור החיים. שני
והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את י"י אלהיך ואת נפש אויבך יקלענה וגו'. וזה הוא השכר שאין
שכר למעלה ממנו והטובה שאין אחריה טובה, והיא שהתאוו כל הנביאים ד וכמה שמות קראו לה דרך
משל. הר"י, ומקום קדשו, ודרך הקדש, וחצרות י"י, ואהל י"י, ונועם י"י, והיכל י"י, ובית י"י, ושער י"י.

לחם משנה

ב העולם הבא אין בו לא גוף ולא גויה וכו'. בצרכות (דף יז) אמרו
מרגל בפומיה דרב העו"ב אין בו לא אכילה ולא שתייה וכו'.
ורבינו אולי להעמימה דסובר דעו"ב ותחית הממסד מרי מילי יניבו ולכן
כגד דעו"ב אין בו גוף כלל כי אינו אלא לשמות שהוא העולם הבא
הוא לאדם אחר המות ולכן אמר רב דליון בו לא אכילה ולא שתייה, אבל
בעולם התחיה ודאי שיש גוף שהתחיה גם כן היא לגופות יש ע"ש אכילה

ולרבינו העולם הבא נקרא עולם האב"ם וכמ"ל בסוף פרק זה זה
לשון זה שקראו אותו חכמים עולם הבא לא מפני שאינו מלוי עתה וזה
העולם עובר ואח"כ יבא אותו העולם אין הדבר כן אלא הרי הוא מלוי
ועמד שנאמר אשר לפני כפנת ליראף ולא קראוהו עולם הבא אלא
מפני שאותם החיים בנים לו לאדם
לחם חיי העולם הזה שאנו קיימין בו
בגוף ונפש זהו הנאמל לכל אדם
באשונה עד כהן לשון. וכל אותם
המאמרים שהביא הרמב"ם הם לעולם
התחיה, והראב"ד וי"ל קורא לעולם
התחיה עולם הבא. ובכך עלו דברי
שניהם כהוגן ואלו ואלו דברי אלהים
חיים: כך אמרו חכמים הראשונים
בעולם הבא וכו'. מומלך דרב סוף
פרק היה קורא (ברכות יז):

השגת הראב"ד
ה"ב. העולם הבא אין
בו גוף וגויה אלא נפשות
הצדיקים בלבד בלא גוף
כמלאכי השרת. א"ל דברי
זה האיש בעיני קרובים למי
שאומר אין תחית הממסד
לגופות אלא לשמות בלבד,
ומי ראשי מעולם לא היה
דעת חכמי המלמוד על זה
שהרי אמרו (כמוכס ק"ל):
עומדין לדיקים שיצמדו בלבושים ק"ו ממטה וכן היו מלויין לבניהם (שבת ק"ד).
אל תקבוצי ככלים לבנים ולא בשחורים שמה אזהרה, והלדיק אמר (סנהדרין ג').
שלא ישבו הלדיקים לעשר אלא עומדים בגוייטס, וכן אמרו (סס ל"א): ממוטן עומדין
ומתפארי', וכל אלה מוכיחים כי בגוייטס הן עומדין חיים, אבל אפשר שהבורא
יעים גוייטס חוקות ובריאות כגוית המלאכים וכגוית אליהו וזכר לעוב ויהיו העטרות
כמשמטן וכפשוטן ולא יהיה משל.

עומדין לדיקים שיצמדו בלבושים ק"ו ממטה וכן היו מלויין לבניהם (שבת ק"ד).
אל תקבוצי ככלים לבנים ולא בשחורים שמה אזהרה, והלדיק אמר (סנהדרין ג').
שלא ישבו הלדיקים לעשר אלא עומדים בגוייטס, וכן אמרו (סס ל"א): ממוטן עומדין
ומתפארי', וכל אלה מוכיחים כי בגוייטס הן עומדין חיים, אבל אפשר שהבורא
יעים גוייטס חוקות ובריאות כגוית המלאכים וכגוית אליהו וזכר לעוב ויהיו העטרות
כמשמטן וכפשוטן ולא יהיה משל.

מגדל עז

ב העולם הבא אין בו גוף וגויה עד ונועם ה' ושער ה': כתב
הראב"ד וי"ל דברי האיש הזה קרובים בעיני למי שאומר אין תחית הממסד לגופות
בלבד ומי ראשי מעולם לא היה דעת חכמי המלמוד על זה שהרי אמרו עומדים
לדיקים שיצמדו בלבושים ק"ו וממטה וכן היו מלויין לבניהם אל
תקבוצי ככלים לבנים ולא בשחורים שמה אזהרה והלדיק אמר שלא ישבו
הלדיקים לעשר אלא עומדים בגוייטס וכן אמרו במוטס עומדים ומתפארי'
אלה מוכיחים כי בגוייטס עומדים חיים אבל אפשר שהבורא יעים חוקות
וכגוית המלאכים וכגוית אליהו וזכר לעוב ויהיו העטרות כמשמטן וכפשוטן
ולא יהיה משל עכ"ל: ואני אומר כי לא הוא לבדו השגה והקשה עליו קושיות אלו
כי הרמ"ם וי"ל הלו מנווליו של השם לבן הממסד על זה ככהנה רבות לפני
הרב רבי אהרן הכהן הגדול מלוי"ל ותמכו ונצונו והגיס דעמו אלא לדעת'
השעורינו מנדרות, וגם אמר בקצרה מקלמ מאמרי עורמו, כי גם ר"מ וי"ל ידע
כל אלה, ושנאו כי ונצונו וקראוהו ארון האלהים וכי הוא עשה כדן שמקן על
זאת ההגדה הדות מרגל בפומיה דרב לפי שהיה מוסמכת וקבועה בברכות פרק
היה קורא (י"א) גבי הלכת בחימתא דהו מרגל בפומיהו דרבנן, ואין משגיב עליה
מחבר הגדול. ואמרו עוד שזה הענין צודות ונדרות ואין להשיב על פשוטן
הואיל ולא יתן נרות לנתון וקיימו עליו שהיה נקי במדרי הממנות העלמות
וממנות רבניה ורב אפי לא קם במשה להאיר. וגם רבינו הגדול הרמב"ן וי"ל בשער
הגנול שיבונו הדיב פיעורו זה ומה שבכח פיעורו פ' חלק בתחית הממסד בדרך
היה והכסים עמו מפי ראויתו מופללות והפולגות מן המלמוד היושגו והמדרכות
ויפקר יסילות ועסק התחרות. אלא שחלק עליו בשערי מדר האומים, וכי הכסיו
עמו רוב חכמי הפקדו והחסם המפורד רבי שלמה בן גבירול וי"ל, מ"מ מקן על
קלמו באמורו כי ונצונו יע' ואפי אחרים אלהים, ודיקו באמורו יתיה, שהדיבס
עליו בן גון עין ויהיה למעלה אשר בו השמות והשמות לגופים, גם את זה לעומת
זה פועל האלהים, וקדר הומנס בעצמות מקלם האומים, ואפי ערב מאמר רב
עקדיה מזה וי"ל לעת [ערב], וכן רב הקיסר על לשון ספרי דבי רב (כ"ט והתחמת)
בתחלתה תאמר אופן עוה"ו הוא רב עוס המפורד עיקר בשעת מות
הוא עולם השמות כי עס שכר הנפשות וקיומם והדיבס בלבו החיים שהוא נקרא
לרבותיו וי"ל בן עזר, ופעימס קירין אותו עליה ויפיה של מעלה של אדם זו

ולרבינו העולם הבא נקרא עולם האב"ם וכמ"ל בסוף פרק זה זה לשון זה שקראו אותו חכמים עולם הבא לא מפני שאינו מלוי עתה וזה העולם עובר ואח"כ יבא אותו העולם אין הדבר כן אלא הרי הוא מלוי ועמד שנאמר אשר לפני כפנת ליראף ולא קראוהו עולם הבא אלא מפני שאותם החיים בנים לו לאדם לחם חיי העולם הזה שאנו קיימין בו בגוף ונפש זהו הנאמל לכל אדם באשונה עד כהן לשון. וכל אותם המאמרים שהביא הרמב"ם הם לעולם התחיה, והראב"ד וי"ל קורא לעולם התחיה עולם הבא. ובכך עלו דברי שניהם כהוגן ואלו ואלו דברי אלהים חיים: כך אמרו חכמים הראשונים בעולם הבא וכו'. מומלך דרב סוף פרק היה קורא (ברכות יז):

המדע הלכות תשובה פ"ח

הגהות

בספ משנה

שנויי גרסאות
ה"ו. המה על הניסוחים
כמה, המה, ע"י יקוט
ש"ס.

מקורות וציטוטים

מה רב טובך מהלכ
לא כ:
ה"ו. לולי האמנותי תהליט
כו י, ע"י נכוח ד א
אני יודע אם יי וכו'
(גני גמיון). אין כח באדם
להשיג שמו"ר. עין לא
אין העולם יכול למועז מזה
מתן שכן של מלות (א"ש).
בזמן שתחזור הממשלה
לישראל לקמן פס"ע ה"ג
מליכ"ס רפ"א. עין לא
ראתה יע"י סד ג.
לח"מ, שמואל סובר וכו'
דבימות המשיח איבא
עיות וכו' נבנת קנא ב
ש"ן נסל לא זכות ולא
חובה ופליגא דשמואל, ע"י
רש"י ש:
ה"ח. מצוי ועומד ע"י
כ' הנבירי סי קם עוה"כ
שכבר כל מו' ימי בראשית
(ק"מ), וע"י מו"ר ח"ב
פ"ח-ט. שני אשר צפת
העולם כל כ.
ראב"ד, והקב"ה מחדש
עולמו ע"י סהדיון לו ב:

ז אמרו חכמים כל הנביאים וכו'. מימרה דרבי חייה בר אבה פרק
במה אשה יולאה (פ.). ודע דמשמע הסם דהא דרבי חייה בר אבה
פליגא אדשמואל דלמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד
מלכות בלבד, ורבינו כתב כאלו הא דרבי חייה בר אבה וצפוק שאמר
זה (ה"ט) וגם צפוק [שנים עשר]
מהלכות מליכ"ס (ה"ט) כתב לדשמואל
ז"ע:

ח זה שקראו אותו חכמים העולם
הבא וכו'. כתב הראב"ד גרסא
דמכתיב שאמר העולם חוזר לתאו
ובתו והקב"ה מחדש עולמו ואמר
שיתא אלפי שני היו עלמא ודו חריב
הוא עולם שהוא עולם חדש ע"ל. וכבר
כתבתי (ה"ט) שדעת רבינו שעולם הבא
הוא עולם הבא אחר המות והקבלה
שהקדוה ברוך הוא יתריב את עולמו
בסוף שיתא אלפי שני כמזכיר צפוק
חלק (ז). גם רבינו לא יחיש זה ואינו
ענין למה שכתב רבינו:

ועצמה אלא הקב"ה לבדו. ושכל הטובות שמתבאין בהן הנביאים לישראל
אינן אלא לדברים של גוף שנהנין בהן ישראל בימות המלך המשיח בזמן
שתחזור הממשלה לישראל: אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך
ודמיון. ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון. הוא שישעיהו
אומר עין לא ראתה אלהים וזולתך יעשה למחכה לו, כלומר הטובה שלא
ראתה אותה עין נביא ולא ראה אותה אלא אלהים עשה אותה האלהים לאדם
שמחכה לו. אמרו חכמים [ז] כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות
המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה אלהים וזולתך: ז *זה שקראו
אותו חכמים העולם הבא, לא מפני שאינו

מצוי עתה וזה העולם אובד ואחר כך יבוא
אותו העולם. אין הדבר כן. אלא הרי הוא מצוי
ועומד, שני אשר צפת. ולא קראוהו
העולם הבא מפני שאותו החיים באין לו
לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימין בו בגוף
ונפש, וזה הוא הנמצא לכל אדם בראשונה:

באיספקלריאה המאירה. והבן ההסתכלות הזה כענין שאמ' (יבמות מט:): משה רבינו נסתכל באיספקלריאה המאירה וכו', והכירו לשון רביה בהסתכלות
השכל ועילוי ההכנה. וכן הענין. לפי שאמ' (שם קנ:): עד י"ב חדש גופו קיים ונשממו עולה ויורדת לאחר י"ב חדש גופו בטל ונשממו עולה ושוב

מפני המונק אשר על ראשו מן העולם האמלעי והעליון, ולכן יראו
בו מראות האלהים יותר משאר מקומות נכבדים ומיוחדים לגבוהה מפני מונקם, וכל
יורושלם שהם מקומות נכבדים ומויוחדים לגבוהה מפני מונקם, וכל
שכן בית המקדש כפי י"י וכענין זה שנאמר (ר"ט יולא) מה טורח
המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים

עולם הזה אלא דרך משל, אבל בדרך
האמת שנערוך טובת הנפש בעולם הבא
כמו טובת הגוף בעולם הזה במאכל ובמשקה
אינו כן, אלא אותה הטובה גדולה עד אין
חקר ואין ערך ואין דמיון. הוא שאמר דוד
מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת
לחוסים בך ז וכמה המה דוד והתאוה
לחיי העולם הבא שני לולי האמנתי לראות
בטוב י"י בארץ החיים: כבר הודיעונו חכמים
הראשונים שטובת העולם הבא אין כח באדם
להשיגה על בוריה ואין יודע גדלה ויפייה
ושכל הטובות שמתבאין בהן הנביאים לישראל
אינן אלא לדברים של גוף שנהנין בהן ישראל בימות המלך המשיח בזמן
שתחזור הממשלה לישראל: אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך
ודמיון. ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון. הוא שישעיהו
אומר עין לא ראתה אלהים וזולתך יעשה למחכה לו, כלומר הטובה שלא
ראתה אותה עין נביא ולא ראה אותה אלא אלהים עשה אותה האלהים לאדם
שמחכה לו. אמרו חכמים [ז] כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות
המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה אלהים וזולתך: ז *זה שקראו
אותו חכמים העולם הבא, לא מפני שאינו

השגת הראב"ד
ה"ח. זה שקראו אותו חכמים העולם
הבא לא מפני שאינו מצוי עתה וזה
העולם אובד ואחר כך יבא אותו העולם
אין הדבר כן אלא הרי הוא מצוי
ועומד. ה"ח נראה כמחיש ש"ן העולם
חוזר לתאו וכו' והקב"ה מחדש עולמו
ואמר (סנהדרין לו): שיתא אלפי שני עלמא
ודו חריב ומלא שהוא עולם חדש.

ז אמרו חכמים כל הנביאים וכו'. מימרה דרבי חייה בר אבה פרק
במה אשה יולאה (פ.). ודע דמשמע הסם דהא דרבי חייה בר אבה
פליגא אדשמואל דלמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד
מלכות בלבד, ורבינו כתב כאלו הא דרבי חייה בר אבה וצפוק שאמר
זה (ה"ט) וגם צפוק [שנים עשר]
מהלכות מליכ"ס (ה"ט) כתב לדשמואל
ז"ע:

ח זה שקראו אותו חכמים העולם
הבא וכו'. כתב הראב"ד גרסא
דמכתיב שאמר העולם חוזר לתאו
ובתו והקב"ה מחדש עולמו ואמר
שיתא אלפי שני היו עלמא ודו חריב
הוא עולם שהוא עולם חדש ע"ל. וכבר
כתבתי (ה"ט) שדעת רבינו שעולם הבא
הוא עולם הבא אחר המות והקבלה
שהקדוה ברוך הוא יתריב את עולמו
בסוף שיתא אלפי שני כמזכיר צפוק
חלק (ז). גם רבינו לא יחיש זה ואינו
ענין למה שכתב רבינו:

ועצמה אלא הקב"ה לבדו. ושכל הטובות שמתבאין בהן הנביאים לישראל
אינן אלא לדברים של גוף שנהנין בהן ישראל בימות המלך המשיח בזמן
שתחזור הממשלה לישראל: אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך
ודמיון. ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון. הוא שישעיהו
אומר עין לא ראתה אלהים וזולתך יעשה למחכה לו, כלומר הטובה שלא
ראתה אותה עין נביא ולא ראה אותה אלא אלהים עשה אותה האלהים לאדם
שמחכה לו. אמרו חכמים [ז] כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות
המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה אלהים וזולתך: ז *זה שקראו
אותו חכמים העולם הבא, לא מפני שאינו

מצוי עתה וזה העולם אובד ואחר כך יבוא
אותו העולם. אין הדבר כן. אלא הרי הוא מצוי
ועומד, שני אשר צפת. ולא קראוהו
העולם הבא מפני שאותו החיים באין לו
לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימין בו בגוף
ונפש, וזה הוא הנמצא לכל אדם בראשונה:

באיספקלריאה המאירה. והבן ההסתכלות הזה כענין שאמ' (יבמות מט:): משה רבינו נסתכל באיספקלריאה המאירה וכו', והכירו לשון רביה בהסתכלות
השכל ועילוי ההכנה. וכן הענין. לפי שאמ' (שם קנ:): עד י"ב חדש גופו קיים ונשממו עולה ויורדת לאחר י"ב חדש גופו בטל ונשממו עולה ושוב

ז אמרו חכמים כל הנביאים וכו'. מימרה דרבי חייה בר אבה פרק
במה אשה יולאה (פ.). ודע דמשמע הסם דהא דרבי חייה בר אבה
פליגא אדשמואל דלמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד
מלכות בלבד, ורבינו כתב כאלו הא דרבי חייה בר אבה וצפוק שאמר
זה (ה"ט) וגם צפוק [שנים עשר]
מהלכות מליכ"ס (ה"ט) כתב לדשמואל
ז"ע:

ח זה שקראו אותו חכמים העולם
הבא וכו'. כתב הראב"ד גרסא
דמכתיב שאמר העולם חוזר לתאו
ובתו והקב"ה מחדש עולמו ואמר
שיתא אלפי שני היו עלמא ודו חריב
הוא עולם שהוא עולם חדש ע"ל. וכבר
כתבתי (ה"ט) שדעת רבינו שעולם הבא
הוא עולם הבא אחר המות והקבלה
שהקדוה ברוך הוא יתריב את עולמו
בסוף שיתא אלפי שני כמזכיר צפוק
חלק (ז). גם רבינו לא יחיש זה ואינו
ענין למה שכתב רבינו:

ועצמה אלא הקב"ה לבדו. ושכל הטובות שמתבאין בהן הנביאים לישראל
אינן אלא לדברים של גוף שנהנין בהן ישראל בימות המלך המשיח בזמן
שתחזור הממשלה לישראל: אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך
ודמיון. ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון. הוא שישעיהו
אומר עין לא ראתה אלהים וזולתך יעשה למחכה לו, כלומר הטובה שלא
ראתה אותה עין נביא ולא ראה אותה אלא אלהים עשה אותה האלהים לאדם
שמחכה לו. אמרו חכמים [ז] כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות
המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה אלהים וזולתך: ז *זה שקראו
אותו חכמים העולם הבא, לא מפני שאינו

לחם משנה

ז אמרו חכמים כל הנביאים וכו'. מימרה דרבי חייה בר אבה פרק
במה אשה יולאה (פ.). ודע דמשמע הסם דהא דרבי חייה בר אבה
פליגא אדשמואל דלמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד
מלכות בלבד, ורבינו כתב כאלו הא דרבי חייה בר אבה וצפוק שאמר
זה (ה"ט) וגם צפוק [שנים עשר]
מהלכות מליכ"ס (ה"ט) כתב לדשמואל
ז"ע:

ח זה שקראו אותו חכמים העולם
הבא וכו'. כתב הראב"ד גרסא
דמכתיב שאמר העולם חוזר לתאו
ובתו והקב"ה מחדש עולמו ואמר
שיתא אלפי שני היו עלמא ודו חריב
הוא עולם שהוא עולם חדש ע"ל. וכבר
כתבתי (ה"ט) שדעת רבינו שעולם הבא
הוא עולם הבא אחר המות והקבלה
שהקדוה ברוך הוא יתריב את עולמו
בסוף שיתא אלפי שני כמזכיר צפוק
חלק (ז). גם רבינו לא יחיש זה ואינו
ענין למה שכתב רבינו:

ועצמה אלא הקב"ה לבדו. ושכל הטובות שמתבאין בהן הנביאים לישראל
אינן אלא לדברים של גוף שנהנין בהן ישראל בימות המלך המשיח בזמן
שתחזור הממשלה לישראל: אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך
ודמיון. ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון. הוא שישעיהו
אומר עין לא ראתה אלהים וזולתך יעשה למחכה לו, כלומר הטובה שלא
ראתה אותה עין נביא ולא ראה אותה אלא אלהים עשה אותה האלהים לאדם
שמחכה לו. אמרו חכמים [ז] כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות
המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה אלהים וזולתך: ז *זה שקראו
אותו חכמים העולם הבא, לא מפני שאינו

מצוי עתה וזה העולם אובד ואחר כך יבוא
אותו העולם. אין הדבר כן. אלא הרי הוא מצוי
ועומד, שני אשר צפת. ולא קראוהו
העולם הבא מפני שאותו החיים באין לו
לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימין בו בגוף
ונפש, וזה הוא הנמצא לכל אדם בראשונה:

באיספקלריאה המאירה. והבן ההסתכלות הזה כענין שאמ' (יבמות מט:): משה רבינו נסתכל באיספקלריאה המאירה וכו', והכירו לשון רביה בהסתכלות
השכל ועילוי ההכנה. וכן הענין. לפי שאמ' (שם קנ:): עד י"ב חדש גופו קיים ונשממו עולה ויורדת לאחר י"ב חדש גופו בטל ונשממו עולה ושוב

הגהות מייבונות

[ז] במה אשה (פ.). פרק חלק (ט:): ופי' אין עומדין (נד:): א"ר
חייה בר אבה ח"ר ר' יוחנן כו':

מגדל עז

כתיב (פ' אומר) בפירות הכרת והאכיל, ומן המדרשים והאגדות (מנין) [ענין]
השני: כבר הודיעונו חכמים עד למחכה לו. פרק אין עומדין (נד:):
ז. זה שקראו אותו חכמים עד סוף הפרק: כתב הראב"ד ז"ל זה נראה מפרש
ש"ן העולם חוזר לתאו וכו' והקב"ה מחדש עולמו ואמר שיתא אלפי שני היו עלמא
ודו חריב ומלא שהוא עולם חדש ע"ל. והרימין ז"ל כתב על זה הלשון נעלמו
שהמיק בשער הגמול גרסא מדברים הללו שהעולם הבא הוא עולם השמות הנגיע
(לחם) [לחם] אחר מימת הגופות מיד: ואינו אומר כי מה שפסדו הראב"ד ז"ל
בציול לזון לשון כך והלילה לו ר"מ ז"ל מנחשבו זה וסם ועלם שהלשון מתגלגל.

הגרא"ה

ה"ו. כל הנביאים וכו'. [ע"י הגרא"ה ה"י מליכ"ס פ"ב ה"ב].

שנויי נוסחאות
 ה"א. שלמצוות...שלמצוות.
 ע"י ילקוט ש"ס הל'
 יסוה"ט פ"א ה"ט.
 ה"ב. על הגירסאות
 הכרע, הסע, מסייע, ע"י
 ילקוט ש"ס.
 גודל חכמתו כ"ה
 נבמה"י ונדפסו ספרי.
 בשאר דפוסים ורוב.
 לא יקנה הגה' ו"ל ה"א
 כ"ה כ"ג כ"ה"י (במלכה)
 מק"ר ונדפסו ספרי. בשאר
 דפוסים פה.

מקורות וצינונים

ה"א. מאחר שנודע וכו',
 לעיל פ"ט. שני' למען
 ייטב פ' כי מלך כב' ,
 קדושתו לט' כ' חולין קמב א'
 לעולם שבוט טוב וכו'. שני'
 הכרת פ' שלט טו לה.
 ושאר כל דברי הברית
 לדכמי" ס"פ כי מנח.
 זו עץ החיים עה"כ
 נמשל ג י'. בשמחה
 ובטובת נפש ע"י ה' ו"ע
 פ"ו ה"כ וק"ף ה' לול.
 ונהגה בחכמתה תמיד
 ע"י ה' מ"ט פ"א ה"ט.
 וצדקה תחיה לנו ואמת
 ו יב. וישמן ישרון
 ויבעט האינו לט טו.
 ועבדת וכו' תחת אשר
 לא עבדת וכו', כי מנח
 כה מו-מח, ע"י ה'
 מ"ח ספ"ג. וזכין לשני
 העולמות ע"י ע"ו לה ב'
 שנותל עולמות (ק"מ).
 שני' כי אין מעשה
 קלה ט י'. שבזמן שאדם
 טרוד וכו', ע"י עירובין מה ב'
 מעבדין דעתו ועל
 דעת קונו, וה' דעת פ"ג
 ה"ג ופ"ט :

לדיק כפי מעלתו כמו שדרכו רבותיו (ויק"ר רפכ"ו) ונחל עדין משקס
 מנלמד שכל לדיק יס לו עדן בפני עזמו כפי הראוי לו. ובאמת כי גן
 עדן שהזכיר משמש עוד בגמול גשמי לזמן התחיה, והוא מה שאמרו
 חכמים (במדבר"ר פ"ג ג) עמיד הקב"ה לעשות סעודה ללדיקים בגן עדן
 וכו', וכן אמרו (סוף מענים) עתיד

פרק תשיעי

**א מאחר שנודע שמתן שכרן שלמצוות
הטובה שנוכה לה אם שמרנו**

**דרך י"י הכתוב בתורה היא חיי העולם הבא,
שנ' למען ייטב לך והארכת ימים, והנקמה
שנוקמת מן הרשעים שעזבו ארחות הצדק
הכתובות בתורה היא הכרת, שני' הכרת תכרת
הנפש ההיא עונה בה, מה הוא זה שכתוב בכל
התורה כולה אם תשמעו יגיע לכם ואם לא
תשמעו יקרא אתכם, וכל אותן הדברים בעולם
הזה, כגון שובע ורעב, ומלחמה ושלוש,
ומלכות ושפלות, וישיבת הארץ וגלות,
והצלחת מעשה והפסדו, ושאר כל דברי
הברית : כל אותן הדברים אמת היו ויהיו.
ובזמן שאנו עושין כל מצוות התורה יגיעו
אלינו טובות העולם הזה כולן, ובזמן שאנו
עוברין עליהן תקרא אותנו הרעות הכתובות.**

ואף על פי כן אין אותן הטובות הן סוף מתן שכרן שלמצוות, ולא אותן
 הרעות הן סוף הנקמה שנוקמת מעובר על כל המצוות. אלא כך הוא הצי"ע
 הדברים : הקב"ה נתן לנו תורה, זו עץ החיים. וכל העושה כל הכתוב בה
 ויודעו דעה גמורה נכונה וזכה בה לחיי העולם הבא. ולפי גודל מעשיו וגודל

חכמתו הוא זוכה. והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמה תמיד שישיר
 ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה, כגון חלי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן, וישפיע לנו כל הטובות
 המחזקים את ידינו לעשות את כל התורה, כגון שובע ושלוש ורבות כסף וזהב כדי שלא נעסוק כל
 ימינו בדברים שהגוף צריך להן, אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי שנוכה לחיי העולם
 הבא. וכן הוא אומר בתורה אחר שהבטיח בטובות העולם הזה וצדקה תהיה לנו וגו' : וכן הודיענו בתורה
 שאם נעזוב התורה מדעתינו ונעסוק בהבלי הזמן, כענין שני' וישמן ישרון ויבעט וגו', שדיין האמת יסיר
 מן העוברים כל טובות העולם הזה שהן חזקו ידיהם לבעוט ומביא עליהן כל הרעות המונעים אותן מלקנות
 העולם הבא כדי שיאבדו ברשעם. הוא שכתוב בתורה ועבדת את אויביך אשר ישלחנו י"י כן, תחת אשר
 לא עבדת את י"י אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל : נמצא פירוש כל אותן הברכות והקלות על דרך
 זו. כלומר אם עבדתם את י"י בשמחה ושמרתם דרכו משפיע לכם הברכות האלו ומרחיק הקלות עד
 שתהיו פנויים להתחכם בתורה ולעסוק בה כדי שתזכו לחיי העולם הבא וייטב לך לעולם שכולו טוב
 ותאריך ימים לעולם שכולו ארון, ונמצאתם זוכין לשני העולמות, לחיים טובים בעולם הזה המביאין לחיי
 העולם הבא. שאם לא יקנה הגה חכמה ומעשים טובים אין לו במה יזכה, שני' כי אין מעשה וחשבון ודעת
 וחכמה בשאול וגו' : ואם עזבתם את י"י ושניתם במאכל ומשתה וזנות ודומה להם, מביא עליכם כל
 הקלות האלו ומסיר כל הברכות עד שיכלו ימיכם בבהלה ופחד ולא יהיה לכם לב פנוי ולא גוף שלם
 לעשות המצוות כדי שתאבדו מחיי העולם הבא, ונמצא שאבדתם שני עולמות. שבזמן שאדם טרוד בעולם
 הזה בחולי ובמלחמה ורעבון אינו מתעסק לא בחכמה ולא במצוה שבהן זוכין לחיי העולם הבא :

לחם משנה

היתה כוננו גס כן נפ"ט אלא ששם נהלכות מלכים ציורה יומר, זה
 נראה לי לישב דברי רבינו ו"ל שלם הצי"ע דברי שמואל אלא כדמות ראה
 אצל לא דקצירה [ליה] חוסייה. אבל מ"מ קשה לזה סוגיא דפ' חלק
 דפריך על הא דאור הלכה ככור החמה וגו' ונשמואל דלמר וכו', משמע
 דלרבי חייא בר אבה נחא וחי דדברי רבינו אפילו לדברי ר' חייא בר אבה
 נמי קשה דלא יסתה דבר מטעמו ולהיות אור הלכה ככור החמה ואור
 החמה שבעתים אין לך שיוני טעם גדול מזה. ובספר כסף משנה בסוף
 הלכות מלכים (פ"ה) כתב הרב צ"ח יוסף למהר"ש הרשב"ד ו"ל על
 הדין דכן כחיצה הרגוה וכו' דרבינו אביל לטעמיה דפסק שמואל דלמר
 אין בין העוה"ז וכו', וגם זה קשה למה שכתבתי דפסק כרבי חייא בר
 אבה דלין מקוס למירון ההשגה היא ונריך עיון :

מגדל עז

פ"ט מאחר שנודע ע"י דוכר אמרו וכו' עד בלבד בסוף הפרק. וכבר כתבתי
 שקללתו ידועה מפי השמועה אית מפי אית כדעת רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל :

* אולי ז"ל טעם.

שנויי גופא אחרת ה"ב. ממלכות הרשעה. על טומאת הספרים המנומרים כפן ע"י ילקוט שני"ט.
קרב ממשלה כ"ה הלשון הרגיל אל רבינו, ע"י ילקוט שני"ט.
ה"ב. לברא בבבלי כ"ה נכמה"י ונכונה הדפוסים [נחלקם בכללה]. נדפסו ספרד בגללה וכן מיטקו (י"ז).

פרק תשיעי ב אין בין העולם הזה וכו'. מימלא דשמואל פרק כמה אשה יולאה (סג.) וכבר כתבתי בפרק שקודם זה (ה"ה) מה שיש לספק בלשון זה:
פרק עשירי ד שמה תאמר הריני לומר תורה בשביל שאהיה עשיר וכו' במצותי חפץ מאד ולא בשכר מצותי:

ומפני זה התאוו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם ימות המלך המשיח, כדי שינחוו ממלכות הרשעה שאינה מנחת להן לישראל לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן, וימצאו להן מרגוע וירבו בחכמה כדי שיזכו לחיי העולם הבא: לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת. שני כי מלאה הארץ דעה את

פ"ט ב וסוף כל השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק ולא גרעון הוא חיי העוה"ב. זה לשון הרמזין ז"ל בשער הגמול. הנה נכמה מקומות מוכיח כי העולם הזה הוא עולם השכר לאורו שהקב"ה מניח במחיי הממשי ואינו עולם השמעות שקרייו גן עד אלף עולם המחיה הוא והוא עולם שעתיד הקב"ה לחדש לחשר ימות המשיח ומחיי הממשי. ובכח"ש קרב רבה (פ"ד ה) אמרין מה יזרם אלף עולם הוא מתחיל בעור ובשער וגומר בגידים ועממות קך מתחיל לעולם הזה בעור ובשר וגומר בגידין ועממות. וכן נחמד (ערבין י"ג.) רבי יהודה לומר טור של בית המקדש של שבע ימינו היה שנאמר עליו שובע שממות את פניו אל הקרי שובע אלף שבע ולילות המשיח שמונה שנאמר למלמד על השמינית וכל עולם הזה עשר שנאמר על עשור ועלי נבל. ופירוש העניין כי הכתר וכלי האומר נמקדש רמו להשגת המהשנה האמתית ברוח (הקדש) ואין בגשמיים דבר דק כמויק"א כענין שלמי" (פי' יורה פ"א מ"ט) קול וזכר ורוח וזה רוח הקדש, והנה בעולם הזה ישיגו החכמים ברוח הקדש שבע ספירות וידבק ארון נמקדש ובמשך ובכחות שבע נרות של מנורה ובקלת הקרננות, גם בלעט אלמר את שבע המנומרות ערכי, והזכיר אותם בה"א הידיעה. לכך ירמזו בכותר שבע עלי הקול בעולם הזה, ולילות המשיח מושב ספירה שמינית וירמזו אותה, ולעולם הזה תהיה ההשנה שלימה לעשר ספירות וירמזו אותן, וזה ענין נכבד ומופלא. ומכל פנים נלמוד בפירושו העולם הזה שהוא עולם שיש בו גוף ומקדש וכליו ולפי עולם השמעות שהוא אחר מיתם האדם מיד. ועוד מלוי מדרש ויבין אליהם את יום השניי, וזה עולם הזה המתחיל בחלק השניי, ויקדש אותו זמנו לשראה ומלכות בית דוד יהיה בחלק ששי ומרגלה בפנויה דרב (בבב"א י"ג) שהעולם הזה אין בו אכילה ושמהי ולא קנאה ולא מחרות אלף לדיקים יושבים ועטוריהם בלשניהם והנין מויו שכינה והקב"ה (משפיען) [משפיען] מויו שכינה שני' (מהל"ס י) שבעה בהקין מנומק. וראה לומר שקיים האלמטי הוכיח ציו הכבוד לעולם הזה כקיים הנפש בגוף בעולם הזה באכילה ושמהי כענין שנאמר (משלי י) נאור פני מלך חיים ודרכו שאלה

בית י"י בראש ההרים וגו': וסוף השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק ולא גרעון היא חיי העולם הבא. אבל ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם כמנהגו הולך אלא שהמלכות תחזור לישראל. וכבר [ב] אמרו חכמים הראשונים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד:

פרק עשירי

אל יאמר אדם הריני עושה מצוות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל הברכות והכתובות בתורה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא, ואפרוש מן העבירות שהזהירה תורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא: אין ראוי לעבוד את י"י על דרך זה. שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים. ואין עובד את י"י על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה: העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצוות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם, לא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה, אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבוא ככלל: ומעלה זו היא מעלה גדולה עד מאד. ואין כל חכם וזוכה לה. והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה אוהבי לפי שלא עבד אלא מאהבה. והיא המעלה שצונו הקב"ה על ידי משה ארבינו שני ואהבת את י"י אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. ובזמן שיאהב את י"י אהבה הראויה מיד יעשה כל המצוות מאהבה: וכיצד היא האהבה הראויה. הוא שיאהב את י"י אהבה גדולה יתירה רבה עזה עד מאד עד שתהא נפשו קשורה באהבת י"י ונמצא שוגה בה תמיד, כאלו חולי האהבה שאין דעתם פנויה מאהבת אותה אשה שהוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה, יתר מזה תהיה אהבת י"י בלב אוהביו, שוגים בה תמיד כמו שצונו בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. והוא ששלמה אומר דרך משל כי חולת אהבה אני. וכל שיר השירים משל הוא לענין זה: ד אמרו חכמים הראשונים שמה תאמר הריני למד תורה בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רבי בשביל שאקבל שכר בעולם הבא תלמוד לומר לאהבה את י"י כל שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה: ועוד אמרו חכמים במצותי חפץ מאד, במצותי ולא בשכר מצותי. וכן היו

הגהות מיימוניות
[ב] שמואל פרק חלק (סג.) ובפרק כמה אשה (סג.) ובפרק חין עומדין (ל):
מגדל עון
פ"א ד-א. אל יאמר אדם הריני עושה עד מצותי. בהרבה מקומות נלמדה ונדרשו: וכן היו גדולי החכמים עד מאהבה. פ"ק לזכות (מ"ג):
מקורות וציננים
מדיים סב א להטהו וכו' למד מאהבה וסוף הכבוד לנאו וכו'. שקראו הקב"ה אוהבי ע"י מנילמם ימיו ע"ס להני ולשמרי מלומ, לזוכיני זה אכריסם ולשומרי מלומי אלו הנביאים והקטנים [ע"י רמב"ן סו]. שלא עבד אלא מאהבה סוטה לא א האמור בהרבה מאהבה. שצונו הקב"ה יקוה"ס ספ"ג. שני ואהבת ולחמון ו ע"י ספרי ט. ובזמן שיאהב וכו' מיד יעשה וכו', יושלמי כרית פ"ט ה':
ה"ג. וכיצד היא האהבה והיאך היא הדרך להשיגו ע"י יקוה"ס פ"ב ה"ב ופ"ד ה"ג. שיאהב וכו' עד שתהא וכו', ע"י לי ריבנו כהה"ס ע"י ג. שוגה בה

הגהות

המדע הלכות תשובה פ"י

בפף משנה

רפ"ו

שמות רבה" ויחזו את האלהים ויאכלו פני מלך חיים, וכן אמרו (שמו"ר פמ"ו כ"ג ה' ועי' פל"ג כ"ד) משה רבינו מלפניו היה אורל מויו השכינה היה נוון ואל תמנה שהרי החיות הגושמות הבטחן הן מויון מויו שכינה ע"י (ממ"י ט) ואתה ממיה את כולם, ואתה

אל תהיו כעבדים וכו'. פ"י קמ"א דלכות (מ"ג). ולפי שנמשך ממלמד זה ענין לזוק ובייחוס כתב שהיו מצוים תלמידיהם ומשכיליהם ביהוד כלומר ולא לכלם :

אל תהיו כעבדים וכו'. פ"י קמ"א דלכות (מ"ג). ולפי שנמשך ממלמד זה ענין לזוק ובייחוס כתב שהיו מצוים תלמידיהם ומשכיליהם ביהוד כלומר ולא לכלם :

שנויי נוסחאות ח"ו, שלאדם ע"י ילקוט שו"ת ה"י יקוה"ט פ"ה ובכל נפשך אלא כ"ה כרוב כמה" ודפוסו פסדר. קבלה ממ"י ובשאר דפוסים ובכל נפשך אינו אהוב הקב"ה אלא. ועל פי הדעה על פי האהבה כ"ה כרוב כמה"י. בנחה כמה"י ובדפ"ו פסדרו ועל פי. בשאר דפוסים תהיה.

מקורות וצינונים

ה"ה. כל העוסק וכו' ואמרו חכמים ע"י מיר כ"ג וכוטס כ"ג וכו' והרבות י' ב' [ומהרש"א שם]. העוסק וכו' מפני אהבה וכו' לשמה ע"י פיה"ש סוף מכות. יעסוק אדם בתורה לפניו נגמ' [וכ"ה ב"מ פסחים כ"ג] כמורה ומבטול, ועי' ירושלמי מגילה פ"א ה"ז שם י' רק לענין מורה (ע"י שו"ע הגר"י דלקמן). אפילו שלא לשמה ע"י מש"י רבינו [מהר"ל גללו כ"י מנה] דמשמע דכלל גונו של אדם לשמה מיידי, ועי' בשו"ע הגר"י ה"ג מ"ח פ"ד מ"ג ונקי"א מש"י מד"ר בה"ט מ"ח פ"ג ה"ה, ועי' תוס' ברכות י' א' ד"ה טעם ותפנית ז' א' ד"ה וכו' וכו' כ"ד יו"ד כ"י רנו ט"ק י"ט. לפיכך כשמלמדו וכו', ע"י פיה"ש פ' חלק :

הש"ס ימים חלקו מאהיבני שמו חמן וכן יהי רצון :

משלם יום ז' ג' לשבת שנה זכרנו בליל עמך :

הארץ שצוה בה הרי זה עוסק בה לשמה. ואמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה : לפיכך כשמלמדו את הקטנים ואת הנשים וכל עמי הארץ אין מלמדו אותן אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר, עד שתורבה דעתו ויתחכמו חכמה יתירה, מגלין להן רז זה מעט מעט ומרגילין אותן לענין זה בנחת עד שישגיגוהו וידעוהו ויעברו מאהבה :

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

ה"ה. כל העוסק וכו' ואמרו חכמים ע"י מיר כ"ג וכוטס כ"ג וכו' והרבות י' ב' [ומהרש"א שם]. העוסק וכו' מפני אהבה וכו' לשמה ע"י פיה"ש סוף מכות. יעסוק אדם בתורה לפניו נגמ' [וכ"ה ב"מ פסחים כ"ג] כמורה ומבטול, ועי' ירושלמי מגילה פ"א ה"ז שם י' רק לענין מורה (ע"י שו"ע הגר"י דלקמן). אפילו שלא לשמה ע"י מש"י רבינו [מהר"ל גללו כ"י מנה] דמשמע דכלל גונו של אדם לשמה מיידי, ועי' בשו"ע הגר"י ה"ג מ"ח פ"ד מ"ג ונקי"א מש"י מד"ר בה"ט מ"ח פ"ג ה"ה, ועי' תוס' ברכות י' א' ד"ה טעם ותפנית ז' א' ד"ה וכו' וכו' כ"ד יו"ד כ"י רנו ט"ק י"ט. לפיכך כשמלמדו וכו', ע"י פיה"ש פ' חלק :

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

ה"ה. כל העוסק וכו' ואמרו חכמים ע"י מיר כ"ג וכוטס כ"ג וכו' והרבות י' ב' [ומהרש"א שם]. העוסק וכו' מפני אהבה וכו' לשמה ע"י פיה"ש סוף מכות. יעסוק אדם בתורה לפניו נגמ' [וכ"ה ב"מ פסחים כ"ג] כמורה ומבטול, ועי' ירושלמי מגילה פ"א ה"ז שם י' רק לענין מורה (ע"י שו"ע הגר"י דלקמן). אפילו שלא לשמה ע"י מש"י רבינו [מהר"ל גללו כ"י מנה] דמשמע דכלל גונו של אדם לשמה מיידי, ועי' בשו"ע הגר"י ה"ג מ"ח פ"ד מ"ג ונקי"א מש"י מד"ר בה"ט מ"ח פ"ג ה"ה, ועי' תוס' ברכות י' א' ד"ה טעם ותפנית ז' א' ד"ה וכו' וכו' כ"ד יו"ד כ"י רנו ט"ק י"ט. לפיכך כשמלמדו וכו', ע"י פיה"ש פ' חלק :

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

השנת הראב"ד ה"ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבד של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי. א"ח זה הסגיון לא ידענו לאי זה דבר יוון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים, לשון שיר כמו שגיון לדוד (תהלים ז' א), וענין אחר בעבור אהבתה משגה בענין של מש"ס אליהם לב.

* בשו"ת ד"ן חסר בפי' משפטים, וא"י בילקוט שם ויו"ק"ר פ"ב י. ** בשער הגמול יעפרש שמו הכתוב לעת ר"א בן חמא בנלה היום שאמ"י וכו'.

נשלם ספר המדע בעוד מלמד אדם דעת

מגדל עז

ה. כל העוסק עד בה לשמה. פרק תפלה השחר : ואמרו חכמים לעולם יעסוק עד ויעברו מאהבה. ככל חכמי מהלכות תלמוד מורה (פ"ג ה"ה) כנמה תקומות אמרו בן וכן הוא פרק תפלה השחר : ו. דבר ידוע וברור עד סוף הפרק שהוא סוף הפרק : כתב הראב"ד לא ידענו

לשמה ושלל לשמה במשנת הרמב"ם

שו"ת הרמב"ם סימן תנה

הנהו תרי מימריא בעוסק בתורה לשמה ושלל לשמה לא קשיין אהדדי. שמתרויהו שמעינן שאין ראוי לעסוק אלא לשמה ולשמה הוא העיקר. ולא נצטוינו אלא לעסוק בה לשמה והעוסק שלא לשמה ראוי לו שלא נברא.

ואע"פ כן טוב הוא לעסוק בה שלא לשמה מאת שלא עסק בה כל עיקר שזה שעסק בה שלא כהוגן הואיל ועסק בה מתוך שלא לשמה יבוא לשמה.

תכלית האדם במשנת הרמב"ם

הקדמה לפירוש המשניות (מהדורת שילת אות ו' – ו')

20. ישעיהו כט, יד. עפ"י יחזקאל יד, כא. 22. עירובין כא: 23. = להנאות החושים. ע' שמונה פרקים, פ"א, הערה 4. 24. הכוונה כנראה לשעות הפניות מהעסק בדרך ארץ, ע' ה"ל תלמוד תורה א, יב. 25. ברכות ח. 26. מילולית: אין פסק א' (בדרך פירושו): הנוכל לומר.

(1) דע, כי המקדמונים תקרו תקירה נפלאה, באשר הנה להם מן התקמה וסופה המושג, והתאמת אצלם שכל דבר נמצא – יש לו בהקרה תכלית אשר בשבילה היתה מצויא, כי אין שום דבר שנמצא לבטלה. וכאשר התאמת להם זה המשפט הכללי, החלו בפרוט כל המציאות, לדעת תכלית כל מין מן המינים. וראו, כי כל נמצא מלאכותי – תכליתו ידועה, אין צורך בזה לתקירה, לפי שיוצרו לא ייצרנו אלא אם כן כבר נצטרך תכליתו בנפשו. למשל, אמר, שהמסור – לא עשאו הנפח אלא אחר שתשב א"ר ויכל לתפיד חפור זה העץ, והצטירה בנפשו צורת המסור, ונגש לעשותו כדי לנסר בו. הרי שתכלית המסור – לנסר בו. וכן תכלית הקרדום – לחתך בו, והמחט – לחבר בו בגד אל בגד, וכך כל הדברים אשר נמצאו מציאות מלאכותית. אבל מה שהמציאות המלאכה האלהית והתקמה הטבעית – כגון מיני האילנות ומיני העשבים ומיני המחצבים ומיני האבנים ומיני החיות – יש מהם שתכליתו משגת בתקירה מעטה, ויש מהם שתכליתו נמצאת בתקירה מרבה, ויש מהם שתכליתו דקה ונעלמת, עד שלא תודע כלל, אלא אם כן נודעה בנבואה, או בכח

נר
הקדמות הרמב"ם

דיעת הנסתרות, אבל בתקירה מדעית? אי אפשר. מפני שאין ביכלת האדם לחקר ולדע למה המציא הטבע הנמלים מקצתו בכנפים ומקצתו בלי כנפים, ולמה המציא גם כן חולעים מרבות רגלים ואחרות מעטות רגלים מהן, ומה תכלית זאת התולעת וזאת הנמלה. אבל דברים שהם יותר גדולים מאלה, ופעלם יותר גלוי – הרי בידעית תכליתם יהיה יתרון אנשי החכמה זה על זה, וכפל שיהיה יותר מלמד יתור השקידה וזר השכל – פן ידע תכלית יותר דברים. ועל פן כאשר נתן ה' לשלמה מן החכמה מה שיעד לו, ידע מתכליות אלה המינים מה שאפשר לאדם באשר הוא אדם לידע, ודבר על תכליות האילנות והעשבים ומיני החיות. אמר הכותב: "וידבר על העצים מן האור אשר בלבנו [העץ האזוב אשר יצא בקיר, וידבר על הפקמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים, והנה זה לעד שיש בו כח אלה, ואמר אחר זה: "ונבאו מקל העמים לשמע את חכמת שלמה" וכו'. אך על דרך הכלל – כל הנמצאים מתחת גלגל הניח אמנם המציאו בשביל האדם בלבד. שכל מיני החיות – מהם למונו, כצאן והבקר וזולתם, ומהם לתועולותיו כולת המזון, כמו התמורים לשאת עליהם מה שלא יוכל לשאתו כיד, והסוסים לעבר בהם מרחק גדול בזמן מעט, ומהם מינים שלא נדע להם תועלת, ויש בהם תועלות לאדם, לא ידעו. וכן האילנות, מהם למונו, ומהם לרפואתו ממחלותיו, וכן העשבים, וכפה כל המינים. וכל מה שממצא מפעלי החיים והצמחים שאין בו תועלת ואינו לו לפי מחשבתו – הרי זה לחלשת מעצמו. ואי אפשר לכל עשב וכל עץ וכל מין מפעלי החיים, למו הפיל ועד התולעת, מבלי להיות בו תועלת מה לאדם. וראוינו על זה, שככל דור דור נגלית תועלת עשבים ומינים מן האילנות שלא נגלתה לקודמים, ויפיקו מהם תועלות רבות. ואין ביכלת איש להקיד תועלות כל צמח הארץ, ואולם יגלה זה בדרך נסיון במשך הדורות. ושמה תאמר: ולמה נבראו הסמים הממיתים, כגון אליביש' ורשישה אלוס', אשר בהם המתה האדם ולא תועלתו? – ראוי שתודע כי יש בהם תועלות, שאף על פי שימיתו כשיאכלו – לא ימיתו באשר ישימו אותם על שטח הגור. ואם יתברר לך שיש תועלת גדולה לאדם בנחשי האפעה – כל שכן כמה שלמטה מזה.⁵

וכאשר מצאו שחלית אלו כלם מציאות האדם – התחייב שנתקד גם כן למה נמצא האדם, ומה תכליתו. וכאשר האריכו לחקר בזה, מצאו לאדם פעלים רבים מאד. לפי שכל מיני בעלי החיים והאילנות אין להם אלא פעל אחד בלבד או שנים, ותכלית אחת, כמו שאנו רואים שדוקלים אין פעל אלא הנבט התמרים, וכן שאר האילנות, וכן החיות, נמצא מהם מה שיארג בלבד, כעכביש, ומה שיבנה, כסנונית, ומה

1. אפשר לתרגם (מידיעית): המסם, וכע"ז ב': קסמים. ע' לעיל פסקה ב' והערה 35 שם, והכוונה ליכח המשער, הקשור לדמיון ולא לשכל, ע' מ"ז ח"ב פ"ח. 2. זהו התרגום המילולי, וכן כ'. 3. מלכים א' ה, יג. 4. איני יודע כיצד לתרגם לעברית. א': עשב הנקרא כיש ועשב הדם. 5. מבחינת סכנת הרעל שבו. 6. אוילי צריך לקרוא בפסיק אחרי 'ילבד', וכלי פסיק אחרי 'שנים'. 7. מתחילה היה כחוב במקור הערבי: כעלף, וחוקו.

שיאגור פנמלים⁸. אבל האדם – ה' הוא יפעל פעלים רכים ושוניים, ועל כן בחנו כל פעליו, פעל פעל, כדי שידעו מה תפלתו מאלו הפעלים, ומצאו כי תפלתו פעל אחד בלבד, ושאר פעליו אמנם הם להתמדת קיומו, כדי שישלם בו אותו הפעל האחד, והוא: ציור המשפלות וידיעת האמתות כמות שהן. כי אי אפשר שתהיה תכלית האדם לאכל או לשתות או לבעל, או לכנות קיר, או להיות מלך. לפי שכל אלה מקרים קורים לו, לא יוסיפו בעצמותו⁹. ועוד, שהוא משתתף בכל אלה הפעלים עם זולתו ממני בעלי החיים. והחכמה – היא אשר תוסיף בעצמותו⁹, ותעתיקוהו ממצב שפל למצב נעלה, לפי שהיה אדם בפת, ושם להיות אדם בפעל. כי האדם קדם שישפיל אמנם הוא כבהמות, כי אין האדם נבדל משאר מיני בעלי החיים אלא בהגיון. לפי שהוא חי בעל הגיון¹⁰, רצוני לומר ב'הגיון': ציור המשפלות. והנכבד שבמשפלות – ציור אחרות ה', יתפאר ויתרומם, ומה שפרוך בזה מן האלהיות¹¹, לפי שאשר החכמות אינן אלא להתלמד¹². בהן כדי להגיע אל החכמה האלהית. והדבור על ענין זה עד תמו יארך מאד.

אבל עם ציור המשפלות, יחיצ להרזיק הנפרזה בהנאות הגשמיות, כי המשכל הראשון יציר שחרפו הנפש בתקון הגוף, ותקון הנפש כחרפו הגוף. כי האדם אם יהיה מבקש תאוות, ונותן יתרון למרגשות, ומשעבד שכלו לתאוות, ויהיה כבהמות¹³ אשר לא ידמו דבר זולת המאכל והמשתה והבעילה – אזי לא יראה בו הכח האלהי, רצוני לומר: השכל, ויהיה אזי חמר נפרת, שוחה בים ההיוול¹⁴.

הנה התברר מאלה הקדמות, כי תכלית עולמו¹⁵ ומה שבו אמנם היא: איש חכם וטוב. וכאשר יצלוהו כדי איש מן המין האנושי החכמה והמעשה – רצוני לומר ב'חכמה': ציור האמתות כמות שהן, והשגת כל מה שאפשר שישגהו האדם, וב'מעשה': ישר המזג¹⁶ בדברים הטבעיים, והרחקת ההתמרות, ושלא יקח מהם אלא מה שיש בו קיום הגוף, והסבת תמדות כלן – הרי איש אשר זה יהיה מצבו, הוא התכלית. וזה הענין לא נודע מן הנביאים בלבד, אלא החכמים מן האמות הקדמוניות, והעופנו להשתמש בלשון המתרגמים הקדמונים, כאן ובהקדמת חלק פסקה ר', ע"ש.

ומי שלא ראו הנביאים ולא שמעו חכמתם, כבר ידעו זה גם כן, שאין האדם אדם שלם אלא אם כן יכלל החכמה והמעשה. ודי לה מאמרו של הדגול בפילוסופיה¹⁷: "כונת האל בנו שנהיה נבונים וטובים". וזה, שהאדם אם יהיה חכם ונכון ומבקש תאוות – הרי אין הוא חכם באמת, כי ראשית החכמה שלא יקח מן ההנאות הגשמיות אלא מה שבו קיום הגוף. ופירושו להמסכת אבות נשלים זה הענין, ובארהו כמו שראוי וצריך. וכך מצאנו שהנביא הוכיח מי ששען שיש לו חכמה, והוא מורד בתורה ומבקש תאוות נפשו, הוא אמרו¹⁸: "אריך" [איכה] תאמרו חכמים אנתו ותורת ה' אמתו¹⁹. וכן אם יהיה האדם עובד ופרוש, מרחיק ההנאות לכד ממה שבו קיום הגוף, נוהג במנהגים הטבעיים כלם בישר המזג, כבר קנה המדות הטובות כלן, אלא שאין חכמה לו – הרי זה גם כן חסר השלמות, אבל הוא יותר שלם מן הראשון, לפי שפעלו זה אינו על דרך אמת וידיעה ברורה. ולפיכך אומרים החכמים עליהם השלום²⁰: "אין כור ירא חטא", כמו שבארנו. ומי שאומר על עם הארץ שהוא חסיד²¹ – הריהו מכויב החכמים, אשר פסקו בזה באופן נחרץ, ומכויב השכל גם כן. ועל כן תמצא הצווי בכל התורה: "ולמדתם", ואחר כך²²: "לעשותם"²³, החכמה קדם המעשה, לפי שבחכמה יגיע אל המעשה, והמעשה לא יביא אל החכמה. וזה הוא אמרם עליהם השלום²⁴: "שהתלמוד מביא לידי מעשה".

(ז) ונשארה כאן שאלה אחת, והיא, שיש לאומר לומר: אתם טענתם כי החכמה האלהית לא המציאה דבר לבטלה, וכי כל היצורים שמתחת גלגל הגרם – הנכבד שבהם הוא האדם, וכי תכלית מין האדם ציור המשפלות: אם כן למה המציא ה' כל האנשים אשר לא יצרו משכל? ואנחנו נמצא שרב בני האדם ערמים מן החכמה, מבקשי תאוות, ושהאיש החכם הפרוש יקר המציאות, פלאי, לא ימצא אלא אחד כדור מן הדורות?

והתשובה, שמציאות כל אותם בני אדם היא לשתי סבות: האחת – לשמש לאחד ההוא. לפי שאלו היו בני האדם כלם מבקשי החכמה, מתפלספים, היה העולם אוכל וקלה, והיה נפרת מין האדם ממנו בזמן מעט. לפי שהאדם חסר מאד, צריך לדברים רבים, והיה צריך ללמד החרישה והקצירה והדישה והטחינה והבשול, ועשיית הכלים¹⁷. באתיקה לאריסטו (ספר ר' פרק י"ב, וספר י' פרק ח') מצויים דברים דומים, אך את המשפט כלשונו לא מצאתי. ואולי "הדגול בפילוסופיה" הוא אפלטון או סוקרטס. וצ"ב. 18. ירמיהו ח', ת. 19. המשך הפסוק: "אכן הנה לשקר עשה, עט שקר סופרים". ובפסוק הבא: "הנה דבר ה' מאסו, וחכמת מה להם". 20. אבות ב', ג. 21. ככה"י היה כנראה כחוב בתחילה: ירא חטא, ותוקן, עפ"י המשך המשנה שם: "ולא עם הארץ חסיד". 22. מוזאח, נוסף ככה"י בין השתיים (ואולי מתחילה נתכוון לצטט בדיולוג, ע' בהערה הבאה). 23. דברים ה', א. ולשונו דומים בפסוקים אחרים. 24. קידושין מ'.

1. לביטוי 'פלאי' השי' הלי תלמוד תורה ה', ה והלי ממרים ג, ג.

לכל אלה, בדי שישלם לו המזון. וכן היה צריך ללמד הטויה והאריגה כדי לארג מה שלבש, והבניה כדי לבנות מקום לחסות בצלו, ועשיית הכלים לכל אלה. ולא נספיקו מי מתושלח ללמד אלו המלאכות, אשר האדם צריך לקיומו לכלן בהכרח, ומתי היה קונה אותו האיש החכמה ולומד המדע? ולפיכך המצאו אלו כלם, כדי שיתעסקו באותם העסקים שצריך להם במדינה, וימצא החכם הדרוש לנפשו, ותחשב הארץ, ותמצא החכמה. ומה טוב מאמר מי שאמר: "ללא המשגעים היה החרץ נחרבתי", כי אי זה שגועו ידמה לזה, שיהיה אדם חלוש הנפש, רופף ההרבה, נוסע מחצלת האקלים השני, אל חצלת הששי, ועובר הקמים בזמן החרף, והמדבר בסופות אבק הקיץ, וחושף נפשו לחיות ולרמשים, אולי יריות דיגדג. וכאשר יקבץ מאותם הדיגדגים, אשר מסר בעבורם כל רוחותיו השלוש, יחזיל לחלקם לאמנים לבנות יסוד ביתו בעצם הארץ, בגיר ואבן, להקים עליו קיר שיתקיים מאות שנים, והוא יודע היטב שלא נשאר מימי חיו כדי לבלות קיר מגמא. – אי זו שטות גדולה מזו? וכך כל הנאות העולם ותאוותיו – שטות גמורה, כדי שתחשב הארץ. ועל כן קוראים החכמים עליהם השלום למי שאין לו חכמה: עם ארץ, כלומר: שהם אמנם המצאו לישוב הארץ, ולפיכך יחסום אליה.

ושמא יאמר אומר: והלא יש אשר נראה איש שוטה וסבל, והוא בנחת בעולם היה, ואינו עמל בו, וחולחו יעבדוהו ויתעסקו בעסקיו, ולא עוד, אלא שפעמים יהיה המתעסק בעסקיו איש חכם? – אין הדבר כמו שנושב החושב, כי היות אותו הסבל בנחת – לפי שהוא גם כן משרת לאיש אשר הוא בנחת הבורא. כי הוא במנתחו ורב ממונו, או מלכותו, יצוה לעבדיו לבנות ארמון נשא, או לנטע פרם גדול, כמו שעושים המלכים ומי שמדמה למלכים, ויהיה אותו הארמון מזמן לחסיד שיבוא בזמן מן הזמנים, ויחסה יום אחד בצל קיר מקירות אותו הארמון, ותהיה לו בזה הצלה מן המות, וכדי שילקח מאותו הכרם יום אחד רטל יין, ויעשה ממנו תריאק, שתהיה בו הצלת איש שלם אשר הכישו אפעה. וכך הן הנגהות ה' – יתפאר ויתרומם – וחקמתו, אשר שעבד בהו הטבע, "עצות מרחק אמונה אמו".⁸ וזה ענין פבר בארוהו החכמים

2. כי וקי הכינו (מיומציא): וימצא החכם כשבי צעמו. אך אין זה מתאים לדקדוק לשון המור הערבי.
3. לפי החלוקה הקדומה של הארץ לשבעה אקלים (גלילות, איוורים), שהראשון והשביעי שבהם אינם מיושבים.
4. נראה שהכוונה לרוח 'הנפשית', הרוח 'החיותית' הרוח 'הסביעית', הנזכרות בפרקי משה ברפואה מאמר ו' (15), ובשמונה פרקים פ"א, ע' בכיארנו שם (השמות ירוח' ונפש' מחולפים, ע' הלי יסודי החורף ד, ח). ואף על פי שבשמונה פרקים הדגיש הרמב"ם שבאמת אין 'נפשות' רבות – מכל מקום לא נמנע מלהשתמש בכיטוי הרוח כרפואה וכדיבור.
5. א: רכושו. וגם זה אפשרי מבחינה מילולית, אך מההמשך: "כמו שעושים המלכים ומי שמדימה" וכו' – נראה בכפנים: ובענין ק'.
6. א, או אחד מן המעתיקים, הוסיף כאן מעצמו, בלי שום יסוד במקור: "כמו שאמר: יכין וצדיק ילכש".
7. שם כללי לטוג של חרופות מורכבות, המשמשות בין השאר לטיפול בהכשות, ר' ספר 'שמי המוח' לרמב"ם, מהד' מונטנר, עמ' 125, ולפי המפתח שם ערך 'תריאקים'.
8. ישעיהו כה, א.

עליהם השלום. אמרו⁹ שכן זומא היה עומד על הר הבית, ורואה ישראל עולים, ואומר: "ברוך שברא כל אלו לשרתני", הואיל והיה, עליו השלום, יחיד דורו.

והספה השניה להמצאת מי שאין לו חכמה – שאנשי החכמה מעטים מאד, וזה דבר שחובב בחכמה האלהית, ולא יאמר כמה שחובב בחכמה הראשונה: למה חובב זה? כמו שלא יאמר: למה היו הגלגלים תשעה, וכוכבי הלכת שבעה, והיסודות ארבעה? לפי שאלו ומה שדומה להם¹⁰ חיבבו במציאות הראשונה. וחראה שהם, עליהם השלום, כבר בארו זה, ואמר ר' שמעון בן יוחי על אנשי דורו, עם היותם מה שהיה: "ראיתי בני עליה והם מעטין, אם שנים הם אני ובני הם". ומשום כך המצאו הנמוך, להיות לחברה לאנשי המעלה. ואולי תחשב שזאת התועלת מעטה – אדרבה, השוהה היא מן הראשונה. הלא חראה שה' קים הבוברים בארץ להיות לחברה לחסידים, הוא אמרו, יתפאר ויתרומם!¹¹ "לא אגדרשנו מפניך בשנה אחת, פן תהיה הארץ שממה". וזה ענין בארוהו החכמים גם כן, ואמרנו:¹² "מאי כי זה כל האדם?" כל העולם כלו לא נברא אלא לצות¹³ לזה, פרושו: שיהיו לו לחברה.

הנה כבר התברר מכל מה שאמרנו, שתכלית כל מה שבעולם הנוהה וההפסד – איש שלם, כולל החכמה והמעשה, כמו שספרנו. ואחר שלמדנו מדבריהם, עליהם השלום, אלו שני הענינים, רצוני לומר: החכמה והמעשה, ממה שבארוהו וממה שרמזוהו – הנה אמת נכון מה שאמרנו: "אין לו להקב"ה בעולמו חוץ מארבע אמות שלחלכה".

וכבר חרגנו מן הענין אשר נרצהו חריגה רבה, אבל הבאנו דברים מיפים האמונה, מעוררים על הדרישה, ואינם קלי ערך לפי מה שרואה אני. ואחור לעניני.

אגרות חז"ל במשנת הרמב"ם (שלש כתות)

הקדמה לפירוש המשנה אות ה' (מהדרות שילת)

הרביעי – דרשות⁶³ מתאמות לענין כל פרק שהוזמן שימצא בו דרש.

(ה) וזה הענין הרביעי, רצוני לומר: הדרש הנמצא בתלמוד, אין ראוי לחשב שמעלתו נמוכה ותועלתו מעטה, אלא הוא סגולת גדולה, למה שקלול בו מן החידות הנפלאות והתמורות הפלאיות. לפי שאותן דרשות, אם יענין בהן עיון פנימי – יובן מהן מן הטוב הנמור מה שאין למעלה ממנו, ויגלה מהן מן הענינים האלהיים ואמתות הענינים כל מה שלא רצו לגלותו אנשי החכמה, וכל מה שכלו בו הפילוסופים דורות⁶⁴. ואם תביט בו כפשוטו – תראה בו מהרחוק מן השכל מה שאין למעלה ממנו. ואמנם עשו זה לענינים נפלאים: אחד מהם, להפירות רצוני הלומדים. ועוד, לסגור עיני הסכלים אשר לא יאירו לבוניהם לעולם, ואלו הצעו לפניהם האמתות היו סרים מהן לפי חסרון טבעיהם. אשר כביצא בהם יאמרו: "אין מגליו לך את הסוד", לפי שלא נשלמו שכליהם עד שיקבלו האמתות כמות שהן. והחכמים, עליהם השלום, היו חושכים קצתם מקצתם סודות החכמה. וכבר ספרתי⁶⁵ כי איש מן החכמים התחבר לאנשים שהיו בקיאים בחכמת מעשה בראשית, והיה הוא בקי בחכמת מעשה מרכבה, ואמר להם: למדוני מעשה בראשית, ואלמדכם מעשה מרכבה, ונענו לו, וכאשר למדוהו מעשה בראשית – נמנע מללמדם מעשה מרכבה. ולא עשה זה – הלילה לאל – לצרות עין מאתו בחכמה, ורצונו להיות למעלה מהם, הואיל ואלו המדות מגנות באחד מהטפשים, וכל שכן באנשים גדולים. אלא עשה זה מפני שקראו עצמו ראוי לקבל מה שאצלם, ולא ראה אותם ראויים לקבל מה שאצלו. והביא ראיה על זה הענין כמאמר שלמה: "דבש וחלב תחת לשונך", ופרשו זה עליהם השלום ואמרו⁶⁶, שענין זה הדבר, כי הדברים הצרפים אשר התענג בהם הנפש כהתענג חוש הטעם כדבש וחלב – צריך שלא יאמרו, ולא יצאו מן הלשון כלל, והוא אמרו עליו השלום:

61. מילולית: בלשון. והדפנו בגוף כדי להבהיר שהכוונה למחלוקת שבמשנה עצמה. 62. כלל בחלק השלישי את כל הוסיפות שמוסיף התלמוד על דברי המשנה: הן תולדות המצאות מהם. הן מקורותיהם, והן גוריות ותקנות חדשות (ובחלק השני כלל את כל עניני פסוקי הלכה, והכיר כבר גם את "המוצא ממנה", אך על פי שעיקרו בחלק השלישי).
63. כר א', והמשמעות: הברקות מחשבתיות, ע' אגרות תקנת, 13, והערה 87 שם. ועי' שמונה פרקים פ"ד הערה 22. כלומר: כל אותן אמתות שהפילוסופים כילו דורות שלמים בניסיונות להשיגן.
64. פסחים מט: 4. חגיגה ג. 5. שיר השירים ד, יא.

"תחת לשונך". לפי שאלו הענינים אין הם ממה שילמדו ויורו אותם בישיבות החכמה, אלא ירמוזו בהם בספרים רמזים נסתרים. וכאשר יגלה ה' המסוה מלב מי שירצה, אחרי התלמוד בחכמות – יבין ממנו לפי ערך שכלו.

ואין לאדם, עם החכמה וההשתדלות בדרשה, אלא ליחד לבו לח', ולהתפלל ולהתחנן אליו שיבוננהו וישיירהו, ויגלה לו הסודות הגנוזים בכותבים. נמו שמצאנו דוד עליו השלום עשה כן, והוא אמרו⁶⁷: "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך". וכאשר יגלה ה' מהם לאדם מה שיגלה – יעלימם, כמו שאמרנו, ואם ירמו מהם כדבר – יהיה זה למי ששלם שכלו והתאמתה ממחיתו⁶⁸, כמו שבארנו ובררו במעשיות רבות בתלמוד. ועל כן אין ראוי לאיש החכם לגלות מה שידע מן הסודות אלא למי שהוא למעלה ממנו או כמותו, לפי שאם יציע זה לפני סכל – אם לא יגהו בפניו, הרי לא ייטבו בעיניו דבריו, ולפיכך אמר החכם⁶⁹: "באזני כסיל אל תדבר, כי יבזו לשכל מליך". ועוד, שהלמוד להמון אי אפשר שיהיה אלא בדרך התידה והמשל, כדי שיכלל הנשים והנערים הצעירים, עד שכאשר ישלמו השכלים – יודעו עניניו אותם המשלים. וזהו הענין רמז שלמה באמרו⁷⁰: "להבינו משל ומליצה דברי תבנים ויחידתם". ומפני אלו הסבות שמו החכמים עליהם השלום דבריהם באליהו⁷¹ בדרך הרמז.

ולפיכך ראוי לאדם, אם יבוא לינד מדבריהם ענינו שינחיקוהו השכל לפי מחשבתו, שלא יחם חסרונו לאותם הדברים, אלא יחם חסרונו לשכלו, וכאשר יראה משל ממשליהם שפשוטו רחוק מאד משכלו – ראוי לו להצטער מאד על שכלו אשר לא הבין הכונה, עד שנעשו אצלו האמתות רחוקות בתכלית היחוק. כי לשכלים יתרון זה על זה, כיתרון המזגים, וכמו שמוג איש אחד יותר טוב ויותר קרוב אל הישר ממזג איש אחר, כן יהיה שכל איש אחד יותר שלם ויותר מלא משכל איש אחר. ואין ספק כי אין שכל מי שיזע דבר נכבד, כשכל מי שסכל אותו הדבר, לפי שהאחד שכל בפעל, והאחר שכל בכת. ועל כן יש דברים שהם אצל אנשים מסוימים בתכלית האמת והבאור, ואצל אחרים בגדר הנמנע, לפי ערך המעלה בחכמה.

ואני אתן לך בזה משל מבאר, והוא נבית שאמרנו לאיש מאנשי החכמה ברפואה ובחשבון ובחבור הגנוזים⁷², בקי בטבעיות⁷³, חריף השכל, טוב הטבע, והוא עם מחכמת הנדסה וחכמת החכונה: מה תאמר⁷⁴. באיש הטוען כי גרם השמש, זה אשר נראה כעגול קטן, הוא גוף כדורי, וגדל אותו הכדור מאה וששים ושש פעם ושלש שמיניות פעם כגדל כדור הארץ? ושכדור הארץ אשר בו שערנו, הוא כדור שהקפו

66. תהילים קט, יח. 7. אפשר לתרגם: נסיונו. [ואיני יודע מדוע תרגם ק': יושרו]. 8. משלי כג, ט.
67. שם א, ו. 10. = בחכמות האלוהיות, ע' מילות התיגון, שער י"ד. 11. = מוסיקו, ע' מילות התיגון, שם.
68. = בחכמות הטבעיות, ע' שם. 13. במקור הערבי מופיע אחרי 'תאמר' בישווי-פנייה, שחרגומו המילולי: הוי זה.

עשרים וארבעה אלף מילי? ויהיה אפשר לפי זה להגיע אל הידיעה כמה מיליון יש במדת גדלו של כדור השמש? הרי אין ספק, שאותו חרוף השכל, המיטיב לדעת מן החכמות מה שזכרנו, לא ימצא בפנשו מקום בשום פנים לאמת זאת הטענה, ויהיה כל זה אצלו דבר בלתי משג. והראיה השכלית שתתיצב אצלו בתחלת המחשבה בשזאת הטענה בטלה, היא: איך יהיה האדם על זרת אחת מן הארץ, וידע שעור גרמה והקפה ומדת שטחה, מבלי שיקיפנה בהקיפו שטח פסה מפסות הארץ? ואיך יהיה גרם השמש בשמים, והוא רחוק ממנו מרחק עצום, ואפלו ראית הגרם באמת לא תמכין לו, אלא ישיג ממנו קרניו בלבד, ויגיע לבדי שימדדנו וידקדק במדידתו בשלש שמיניות פעם? – זה הכל גדול. ולא יהיה אצלו ספק בהיות זאת הטענה נמנעת. ואם יתלמד בספרי ההנדסה, וידע מה שצריך מן היחסים בצורות הכדוריות וזולתן, ואחר כך יצחק אל הספר המחבר בזה הענין והדומה לו, רצוני לומר: ספר התכונה הנדוע בשם ספר 'אלמגסט' 15 – או יתאמת אצלו זה הדבר, ויחפר אצלו למאמר אמת שאין ספק בו, שכבר נתקיימה עליו ראיה ברורה. ולא יהיה אצלו הבדל בין שגדל השמש הוא זה השעור – או שהשמש מצויה. ויעתק שכלו לאמת אמות שלם הדבר אשר הרהיקו רחוק גמור. זה כאשר הנחנו כי האישי אשר הצענו לפניו זאת השאלה מלמד בחכמות אחרות, וטוב שכל, וחרוף הטבע, והשאלה אשר שאכלוהו היא משאלות המלמדיו 16, אשר הן מן המדרגות אשר יעלו בהן אל האלהיות. קל וחמר יהיה הענין. במי שאין לו חכמה כלל, ולא התלמד בשום אפן מאפני ההתלמדות, אלא היה העתקו משכל אמו אל שכל אשתו 17, שאם תצע לפניו שאלה משאלות האלהיות 18 אשר הן גנוזות בדרשות – אין ספק שתהיה רחוקה ממנו מרחק השמים מן הארץ, ויסלד שכלו מהבין דבר מהן פלל.

ועל כן ראוי שניפה האמונה בהן, וניטיב לעין בהן, ולא נמהר להרחיק דבר מהן, אלא בכל עת שיהיה דבר מהן רחוק בעינינו – נתלמד בחכמות, עד שנבין כונתם בזה המאמר, אם נספיקו שכלינו להבנת הדבר הזה. לפי שהם, עליהם השלום, עם מה שהיה להם מן המשוקה ללמוד, וטוב המחשבה וההתלמדות, וחברת האנשים הגדולים, והרחקת העולם הזה וכל אשר בו – היו מיתסים החסרונם לנפשותם בערך לקודמיהם, והוא אמרם 19: "לכו שלראשונים כפתחו שלאולם, ושלחורונים אפלו במחט סדקית אינו". וכל שכן אנחנו, אשר עם הפסק המדע והחכמה מאתנו, כמו

14. אין זה המיל ההלכתי, שהוא אפינים אמה של ששה טפחים (עי' פיה"ש יומא ג, ד, הל' שבת יז, לו), אלא מיל כמעט כפול ממנו, שהיה נוהג במסורת המדעית הרומית-ערבית (ידיעותיהם על מידות כדור הארץ היו קרובות לידיעותינו). 15. = הותר גדול. תורה ערבית של שם ספרו היווני של גדול האסטרונומים בעולם העתיק, תלמי (פסולמיאוס, בטלמיס). 16. = החכמות הלימדיות (= המתמטיות, הכוללות את האסטרונומיה, עי' מילות ההגיון' שם). 17. הערת ק': הכוונה שבין זמן הינקות לזמן הנישואין, שהיא תקופת הלימוד לכל שלביו, לא למד כלום. ועי' בבאורנו. 18. = החכמות האלהיות. 19. עירובין גג.

שיעודנו רע, יתעלה 20: "לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו חסמתם", יחד כל אחד מאתנו בארבעה דברים: חלשת השכל, וחוזק התאוה, והעצלות בפקשת החכמה, והוריוות בפקשת העולם הזה – "ארבעת שפטי הרעים" 21 – איך לא נחם החסרון לנפשותינו בערב אליהם?

ולפי שיעודנו, עליהם השלום, זה הענין, וידעו שכל דבריהם ברורים, אין בהם סיגים – זרזו עליהם, והזהירו מן הולזול בהם, ואמר 22: "כל המלעיג על דברי חכמים נדון בצואה רותחת". ואין צואה רותחת גדולה מן הסבלות, אשר השיאחו להלעיג. ועל כן לא תמצא לעולם מואס בדבריהם אלא איש מבקש תאוה, נוחן יתרון למרגשות 23, מאותם שלא האיר להם בןבן מן המאורים הבהירים. ולפי שיעודנו באמת דבריהם, בלו בהם ימיהם, וצויו לשקוד עליהם בעתות הלילה ופקצות היום 24, ושמום התכלית, כמו שהנבם, ואמר 25: "אין לו להקב"ה בעולמו חוץ מארבע אמות שלהלכה". והתבונן בזה הדבור, כי אם תעין בו כפשוטו – תראה בתכלית הרחוק מן האמת, כאלו ארבע אמות שלוקקה בלבד הן התכלית, ושאר החכמות והידיעות משלכות. ונזמן שם ועבר ומי שאחריו, שלא היתה שם הלכה – נמצא 26 שלא היה לה' בעולם כלום. אבל אם תעין בזה הדבור עיון פנימי, תראה בו מן החכמה דבר פלא, ותמצאו כולל דבר גדול מן המשכלות. ואני אבארהו לה, כדי שיהיה זה משל לשאר מה שיבוא לידה, ולכן התבונן בו כראוי.

ספר מורה הנבוכים פתיחה

אין הכונה במאמר הזה להבינם כולם להמון, ולא למתחילים בעיון, ולא ללמד מי שלא יעיין רק בחכמת התורה ר"ל תלמודה. כי ענין המאמר הזה כלו וכל מה שהוא ממנו הוא חכמת התורה על האמת.

אבל כוונת המאמר הזה להעיר איש בעל דת שהורגלה בנפשו ועלתה בהאמתו אמתת תורתנו והוא שלם בדתו ובמדותיו ועיין בחכמת הפילוסופים וידע עניניהם ומשכו השכל האנושי להשכינו במשכנו והציקוהו פשטי התורה ומה שלא סר היותו מבין מדעתו או הבינהו זולתו מעניני השמות ההם המשתתפים או המושאלים או המסופקים, ונשאר במבוכה ובהלה:

אם שימשך אחרי שכלו וישליך מה שידעהו מהשמות ההם ויחשוב שהוא השליך פינות התורה,

או שישאר עם מה שהבינו מהם ולא ימשך אחר שכלו, אך ישליכהו אחרי גוו ויטה מעליו, ויראה עם זה שהוא הביא עליו הפסד ונזק בתורתו, וישאר עם המחשבות ההם הדמיוניות, והוא מפניהם בפחד וכובד ולא יסור מהיות בכאב לב ומבוכה גדולה.

וראינו עוד שהדרשות ההם:

אם יעיין במ סכל מהמון הרבנים לא יקשה עליו מהם מאומה, כי לא ירחיק הסכל הנמהר הערום מן ידיעת הטבע המציאות, הנמנעות.

ואם יעיין במ שלם חשוב לא ימלט מאחד משני דברים:

אם שיקחם כמשמעם ויחשוב רע באומר ויחשבהו לסכל ואין בזה סתירה ליסודי האמונה.

או שישים להם תוך, וכבר נצל, ויחשוב טוב על האומר, יתבאר לו התוך שבמאמר ההוא או לא יתבאר.

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק מג

אמנם ארבעה מינים שבלולב כבר זכרו ז"ל בו קצת סבה על צד הדרשות שדרכם ידוע למי שהבין דרכיהם, וזה שהם אצלם כדמות מליצת השיר, לא שהדבר ההוא הוא ענין הפסוק ההוא.

ונחלקו בני אדם בדרשות לשני חלקים:

החלק האחד, ידמה שהם אמרום על צד באור ענין הפסוק ההוא.

והחלק השני, הוא מבזה אותם ויחשבה לשחוק אחר שהוא מבואר נגלה שאין זה ענין הפסוק.

והחלק הראשון נלחם ונתגבר לאמת דרשות לפי מחשבתו ולשמרם ויחשוב שהם ענין הפסוק, ושמשפט הדרשות כמשפט הדינין המקובלים.

ולא הבינה אחת משתי הכתות שהם על צד מליצת השיר אשר לא יספק ענינם על בעל שכל, והתפרסם הדרך ההוא בזמן ההוא, והיו עושים אותה הכל כמה שיעשו המשוררים מזמרי השיר,

חומרת המצוות לפי שכרם

משנה מסכת אבות פרק ב משנה א

רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם ... והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק ב (תרגום הרב קאפח)

אחר כך אמר שראוי להזהר במצוה שייחשב בה שהיא קלה, כגון שמחת הרגל ולמידת לשון קודש, ובמצוה שהתבארה חומרתה, כמו מילה וציצית ושחיטת פסח.

ושם סיבת זה, שאין אתה יודע מתן שכרן, ובאור זה הענין כמו שאספר, וזה, שהתורה כולה - ממנה מצוות עשה ומצוות לא תעשה. אמנם מצוות לא תעשה, הנה ביאר הכתוב העונש על כל אחת מהן, מלבד המעט, וחייב בקצתן מיתות, ובקצת כרת, ומיתה בידי שמים, ומלקות, וידענו מן העונשים מצוות לא תעשה כולן, מה מהן איסורו חמור ומה מהן למטה מזה, והן שמונה מדרגות:

1. המדרגה הראשונה, והיא החמורה שבהן - הם הדברים אשר חייב בהם סקילה.
2. והמדרגה שלמטה מזו - מחוייבי שריפה.
3. והשלישית - מחוייבי הרג.
4. והרביעית - מחוייבי חנק.
5. והחמישית - מחוייבי כרת.
6. והששית - מחוייבי מיתה בידי שמים.
7. והשביעית - מחוייבי מלקות.
8. והשמינית - לאוין שאין לוקין עליהן.

ומאלה המדרגות נדע גדול החטא וקוטנו.

אבל מצוות עשה - לא נתבאר שכר כל אחת מהן מהו אצל ה', עד שנדע מה מהן יותר חשוב ומה מהן למטה מזה, אלא ציוה לעשות מעשה פלוני ופלוני, ולא יודע שכר איזה משניהם יותר גדול אצל ה', ולפיכך ראוי להשתדל בכולן. ומפני זה העיקר אמרו: "העוסק במצוה פטור מן המצוה", מבלי הקשה בין המצוה אשר הוא עוסק בעשייתה והאחרת אשר תחלוף ממנו. ולזה גם כן אמרו: "אין מעבירין על המצוות", רצונו לומר: אם הזדמן לך מעשה מצוה, אל תעבור ממנו ותניחנו כדי לעשות מצוה אחרת.

אחר כך אמר: ואף על פי שלא התבאר שיעור חיוב מצוה על מצוה - יש שם דרך הקשה, וזה, שכל מצוות עשה שתמצא שחייב בעבירה עליה חיוב גדול - תדע שבקיומה גם כן שכר גדול. משל זה, שהמילה וקרבת פסח ושבתה בשביעי ועשיית מעקה, כל אלו מצוות עשה, אבל חייב אשר יעשה מלאכה בשבת סקילה, ואשר יבטל המילה או הקרבן במועדו כרת, ואשר ישם דמים בביתו לאו, והוא אומר: (דברים כב ח) "לא תשים דמים". ומזה תדע ששכר שבתה בשבת גדול מאד, יותר משכר המילה, וששכר המילה גדול אצל ה' משכר עשיית מעקה.

וזה הוא ענין אומרו הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה. ואמר עוד, שתוכל ללמוד על שכר עבירה כאשר לא תעשה, הואיל וזה גם כן לא התבאר, ותוכל ללמוד מעונשה, כי החטא אשר עונש מי שיעשהו חמור - יהיה שכר הנחתו לפי אותו היחס מן החומר, כמו שהתבאר בקידושין באומרם: "כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה". וכבר בארנוהו שם.

מורה נבוכים חלק ג פרק מא (תרגום שוורץ)

הקדמה

דע שגודל העונש וחומרת הכאבתו או קטנותו והקלות לשאת אותו הם בהתחשב בארבעה דברים.

1. הראשון חומרת הפשע. כי המעשים שנוצר מהם קלקול גדול עונשם חמור, והמעשים שנוצר מהם קלקול פעוט ומועט עונשם קל.

2. השני תדירות האירוע. כי יש למנוע בעונש חמור דבר הקורה לעתים תדירות יותר. ואילו עונש קל יספיק כדי למנוע דבר הקורה לעתים רחוקות מכיוון שהוא קורה לעתים רחוקות. השלישי הוא חומרת ההתפתות לדבר. כי מדבר שהאדם מתפתה לעשותו - או מפני שהתאוה מגרה אותו מאוד לעשותו, או מפני שהוא רגיל מאוד לעשותו, או מפני שקשה מאוד לא לעשותו - הוא לא יימנע אלא אם כן צפוי לו דבר חמור.
3. הרביעי הוא הקלות לבצע את המעשה הזה בהיחבא ובסתור, באופן שאחרים לא ירגישו בו. להרתיע מזה ניתן רק בעונש כבד וחמור.

לאחר הקדמה זאת דע שסדר הענישה הכתוב בתורה הוא ארבע דרגות:

1. דרגת חיוב מיתת בית-דין,¹⁸
2. דרגת חיוב הפקדה והוא ההלקאה בשוט תוך אמונה שהפשע הזה הוא מהעבירות החמורות
3. ¹⁹דרגת ההלקאה בשוט כשאין מאמינים שהפשע הזה הוא מהעבירות החמורות,²⁰ אלא הוא לאו²¹ כלבד או מיתה בידי שמים,²²
4. ודרגת האיסור שאין בו מלקות והיא כל לאו שאין בו מעשה²³ חוץ מנשבע,²⁴ בשל החובה להאמין ברוממותו יתעלה, וממור, ²⁵כדי שלא יהיה סופו זלזול בקורבנות המיוחסים לו יתעלה, ומקלל חברו בשם,²⁶ כי בעיני ההמון נזקו של גידוף חמור מנזק החל בגוף. הקלקול הנגרם על-ידי כל יתר הלאווין שאין בהן מעשה מועט, וכן אי-אפשר להיזהר מהם, בגלל היותם דיבורים. ואילו [היה עונשם מלקות]²⁷ לא היו האנשים מפסיקים (לספוג) מלקות בגבם במשך כל הזמן. כמו כן אין להעלות על הדעת²⁸ לגביהם התראה.

...

²⁹. אין אתה מוצא חיוב מיתת בית-דין¹⁸ על דבר מן המאכלים האסורים,³¹ מפני שאין בזה קלקול גדול ואין התפתות בני-האדם להם חזקה כהתפתותם להנאת המשגל. על כמה מאכלים (העונש הוא) פקדה: ³²על הדם³³ מפני שבזמן ההוא היו שוקדים מאוד לאכול אותו בתור מין ממיני עבודה זרה, כמו שהתברר בספר) טמטם.³⁴ לכן הרבו להדגיש (איסור זה). כמו כן יש פקדה על (אכילת) חלב³⁵ בגלל התענגות האנשים עליו. הוא יוחד לקורבן כדי לרוממו.

כמו כן יש פקדה על (האוכל) חמץ בפסח³⁶ והאוכל ביום הצום,³⁷ בגלל הקושי שבזה ובגלל האמונה שאליה זה מביא. שהרי אלה מעשים המשרישים דעות שהן יסודות התורה, כלומר, יציאת מצרים ונסיית והאמונה בתשובה: כי ביום הזה יכפר [עליכם] לטהר אתכם, מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו] (ויקרא ט"ז, 30).

כן חיוב פקדה על הנותן³⁸ והפגול,³⁹ ולטמא שאכל קודש,⁴⁰ כמו שחויב על אכילת חלב³⁵ והכוונה לייחס חשיבות לקורבן, כמו שיובהר.⁴¹

מיתת בית-דין¹⁸ אתה תמצא על הדברים החמורים: או על קלקול אמונה או על עוול חמור מאוד, כלומר, על עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים⁴² וכל מה שמביא לזאת, ועל השקת, כי היא משרישה את האמונה בחידוש העולם,⁴³ ועל הנבואה⁴⁴ ועל זקן ממרא⁴⁵ בגלל הקלקול החמור הנובע מזה, ומכה אביו ואמו⁴⁶ ומקלל אביו ואמו⁴⁷ בגלל עזות-המצח החמורה שבזה ומכיוון שהדבר משבש את הסדר בבתים, שהם החלק הראשון של העיר.⁴⁸ בין סורר ומורה⁴⁹ (דינו מיתת בית-דין) בגלל מה שיהיה בסופו, שהרי הוא בהכרח עתיד להרוג.⁵⁰ וגונב נפש⁵¹ (דינו אף הוא מיתת בית-דין), כי הוא מעמיד את (מי שהוא גונב) בסכנת מוות.⁵² כמו כן הבא במחירת⁵³ מסתכן בהריגה⁵⁴ כמו שהבהירו (חכמינו) ז"ל.⁵⁵ שלושה אלה, בין סורר ומורה, גונב נפש ומכרו והבא במחירת, סופם שיהיו שופכי דמים.⁵⁶

אתה לא תמצא מיתת בית-דין על דבר אחר חוץ מעבירות חמורות אלה. ואין עונשן של כל העריות מיתת בית-דין,⁵⁷ אלא אלה שקל ביותר לבצען, או שהן מגוננות ביותר, או שפיתוין חזק ביותר. אלה שאינן כך עונשן פקדה כלבד.⁵⁸ גם אין כל מיני עבודה זרה עונשם מיתת בית-דין. אלא שורשי פולחנה, כגון עשיית נפשות לה, ומתנבא בשמה⁴⁴ ומעביר באש ואוב וידעוני ומכשף.⁵⁹

...

דע שהעבירה על איסורי התורה מתחלקת לארבעה סוגים:

1. הראשון האָנוּס,
2. השני השוגג,
3. השלישי המזיד

על האָנוס כתוב במפורש שאין הוא נענש ואין לו חטא כלל. הוא יתעלה אמר: ולנערה לא תעשה דבר. אין לנערה חטא מִנְת (דברים כ"ב, 26).

אבל השוגג חוטא, כי לו הרבה לבדוק היטב ולהיזהר לא היתה קורית לו שגגה. אך אינו נענש כלל, אלא הוא צריך כפרה ולכן יביא קורבן. וכאן חילקה התורה בין יחיד הדיוט, מלך, כהן גדול ופוסק-הלכה⁸⁹...

אשר לאותן עבירות בהן השווה בין השוגג והמזיד, ⁷⁷הרי זה מפני שמרבים לעשותן ובקלות, מכיוון שהן אמירות ולא מעשים. אני מתכוון לשבועת העדות ⁷⁸ושבועת הפיקדון. ⁷⁹וכן קלה (העבירה של שכיבה עם) שפחה חרופה, ⁸⁰כי הדבר קורה הרבה, מפני שהיא מופקרת, מכיוון שאינה משועבדת לגמרי ולא בת-חורין לגמרי ואין לה בעל בשלמות, על-פי המסורת המפרשת מצוה זאת. ⁸¹

ואילו עושה ביד רמה ⁸⁸הוא המזיד החצוף המְעַז-פנים העובר את עבירתו בפרהסייה. הרי הוא כמי שעובר, לא מתוך תאוותנות בלבד, או רק בגלל אופיו הרע, כדי להשיג מה שהתורה מנעה ממנו להשיגו, אלא כדי להתקומם נגד התורה ולהפגין עוינות כלפיה. לכן נאמר עליו: את ה' הוא מגדף (במדבר ט"ו, 30); והוא ייהרג בלי ספק. מי שעושה זאת אינו עושה זאת אלא על סמך דעה שיש לו שבה הוא יוצא נגד התורה. לכן בא הפירוש שנמסר במסורת: בעבודה זרה הכתוב מדבר, ⁸²כי זאת הדעה העוינת ליסוד התורה, מפני שלעולם לא יעבוד לכוכב אלא מי שמאמין שהכוכב קדום, ⁸³כמו שהבהרנו בחיבורינו כמה פעמים. ⁸⁴כן הדין לדעתי באשר לכל עבירה הנראית כסותרת את התורה ועוינת לה. לדעתי, אילו אדם מישראל אכל בשור בחלב ⁸⁵או לבש שעטנז ⁸⁶או גילח פאת ראש ⁸⁷מתוך זלזול (באיסורים אלה) והקלה בערכם, מתוך דעה שממנה מתברר שאין הוא מאמין באמיתות הציווי הזה, הוא היה בעיני את ה' הוא מגדף (במדבר ט"ו, 30), ויש להרוג אותו לא הריגה של עונש, (אלא) בתור כופר, ⁸⁸כאנשי עיר הנידחת, אשר נהרגים בתור כופרים, לא הריגה כעונש, ולכן שורפים את רכושם ואין הוא עובר אל יורשיהם כשאר הרוגי בית-דין. ⁸⁹

כן אומר אני גם באשר לציבור מישראל שעשו יד אחת לעבור על איזושהי מצוה, ועשו ביד רמה ⁸⁸כי כולם ייהרגו. אתה יודע זאת מפרשת בני ראובן ובני גד, ⁹⁰שעליהם נאמר: ויאמרו כל העדה לעלות עליהם לצבא. ⁹¹אחרי-כן הובהר להם בשעת ההתראה שהם כפרו בעשותם יד אחת לעבור עבירה זאת ועזבו את הדת כולה. זה הוא שאמרו להם: [מה המעל הזה אשר מעלתם באלהי ישראל] לשוב היום מאחרי ה' [בבנותכם לכם מזבח לְמַרְדְּקָם היום בה'] (יהושע כ"ב, 16), וכן תשובתם הם: [אל אלהים ה' אל אלהים ה' הוא ידע וישראל הוא ידע] אִם בְּמַרְד [ואם במעל בה' אִל תושיענו היום הזה] (שם, שם, 22). הבן אפוא גם עקרונות אלה באשר לעונשים!

